

El gust per la lectura

La memòria de l'arbre

Tina Vallès

Guia de lectura i orientacions didàctiques per al professorat

Curs 2019-2020

3r i 4t d'ESO

El gust per la Lectura 2019 – 2020

Tercer i quart d'ESO

Orientacions didàctiques per al professorat

Departament d'Educació

Sub-direcció General de Plurilingüisme

Servei de Suports i Recursos Lingüístics

Sergi Barceló i Trigueros

Atès el caràcter docent d'aquesta publicació, per a la citació de fragments de textos d'altri i la reproducció de fotografies procedents d'obres publicades (de les quals se cita adequadament la font i el nom de l'autor) ens acollim al dret de citació reconegut a l'article 32.1 del Text refós de la Llei de propietat intel·lectual, aprovat pel Reial decret legislatiu 1/1996, de 12 d'abril, i a l'article 10.2 del Conveni de Berna per a la Protecció de les obres literàries i artístiques, de 9 de setembre de 1886; i, per tant, està exempt de la necessitat d'autorització i abonament dels drets d'autor.

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 4.0 Internacional de Creative Commons. Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original. La llicència completa es pot consultar a:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.ca>

SUMARI

PRESENTACIÓ	4
ORIENTACIÓ PER ALS PROFESSORS	6
Competències bàsiques de l'àmbit i competències transversals	6
Objectius d'aprenentatge	7
Continguts clau	8
Metodologies	9
La competència digital en classe de literatura	9
Llegir en veu alta: tornar als orígens	10
Comprendre el text	11
La literatura com a font artística	11
L'avaluació	11
ACTIVITATS	12
ABANS DE LA LECTURA	12
DURANT LA LECTURA	17
Activitats d'aprofundiment general	17
Activitats per a aprofundir sobre alguns textos	30
DESPRÉS DE LA LECTURA	36

PRESENTACIÓ

Quan el llibreter es disposa a obrir la capsa encintada d'una novetat editorial ha de decidir quin prestatge de tota la llibreria esdevindrà la nova casa del llibre i amb quins veïns el farà conviure –i competir– perquè els lectors, si és que encara entren a les llibreries, se l'enduguen a casa. El llibreter, doncs, llegirà el llibre i prendrà decisions en funció del gènere, del cognom de l'autor i, per què no, de la quantitat de ressenyes i de premis que haja merescut aquell llibre. En altres casos, el llibreter triga una mica més a prendre la decisió perquè no sap on encasellar-lo, l'etiqueta se li fa fugissera i esvarosa i no està content amb cap prestatge. I és en aquests casos quan el llibreter sap que té a les mans un bon llibre, el qual ha estat capaç d'escapar de les convencions, que aniria bé ací i allà perquè el podrà vendre alhora a la mare i al fill, al literat i al col·leccionista, a l'estudiant i al jubilat.

La memòria de l'arbre és una novel·la curulla de poeticitat construïda per petits textos que semblen contes d'adults explicats per un xiquet a qui la infantesa comença a venir-li estreta. La veu narrativa d'un infant de deu anys podria ser suficient per a determinar que aquesta obra ha estat pensada per a un públic més aviat jove –juvenil, si es vol–, però la literatura va plena de casos en què les veus d'un infant condueixen relats totalment universals: *El vigilant en el camp de sègol* (J.D. Salinger), *Matar un rossinyol* (Harper Lee), *Les aventures de Tom Sawyer* i *Les aventures de Huckleberry Finn* (Mark Twain), *Aquari* (David Vann), *El petit príncep* (Antoine de Saint-Exupéry), i ja a casa nostra *Mari Catúfols* (Isa Tròlec), *Els arbres no es podien moure* (Joan Cavallé), *A mi, què em passa?* i *Mira'm als ulls* (Tona Català).

Com veiem, autors d'ahir i d'ara han triat en algun moment la veu narrativa d'un xiquet per a explorar la realitat. La mirada infantil, a diferència de la de l'adult, és sempre parcial i sense apriorismes, parteix de l'ígnor i es dirigeix vers el coneixement personal i del món. En totes les històries explicades per un xiquet trobem la innocència, les pors de les primeres vegades. En el nostre cas veurem com el petit protagonista ha d'enfrontar-se per primer cop a la por perquè intueix i més tard té la certesa que el món feliç que coneix s'ensorrarà per sempre. El lector més jove trobarà la complicitat d'entendre què li passa al narrador perquè serà capaç de posar-se a la pell, mentre que el lector adult es capbussarà en la història tot assaborint la tendresa i, de vegades, la nostàlgia. És interessant el que deia el 1979 el crític Vicent Franch i Ferrer en una ressenya sobre l'obra esmentada suara *Mari Catúfols*:

“¿Què vol dir que Mari Catúfols és una obra «per a xiquets»? Vol dir que l'autor, fart de veure com els adults malbaratem els somnis dels menuts, s'ha endinsat en la ment infantívola -ell és psiquiatre de xiquets- per tal de reivindicar-la; i, per al lector no miop, s'hauria d'entendre com una presa de postura davant el món infantívol, com una incitació, en suma, a la llibertat. No és un llibre «per a xiquets» com tòpicament s'entén entre el comercialitzat i agressor món de la indústria manipuladora dels xiquets, sinó un llibre que té la virtut -i la pretensió!- de voler ser ell mateix un producte sorgit de la ment infantívola, un llibre «amic», -al capdavant, de la població infantívola oprimida”. (Vicent Franch i Ferrer, *Serra d'Or*, núm. 242, 1979)

La crítica s'ha demanat a voltes si la tria per aquesta veu narrativa rau en la necessitat de l'autor per a revisar la seua infantesa, i és en aquest qüestionament que s'obre un altre debat al voltant de si s'escau o no l'etiqueta de “literatura autobiogràfica” o altres succedanis. Nosaltres ací no entrarem a analitzar l'avinentsa d'unes o altres etiquetes perquè en cada cas haurà de ser l'autor qui s'encarregue d'esbandir els dubtes. En tot cas, sí que podem parlar d'una “literatura del jo” en tant que la història aprofundeix sobre la psicologia del narrador, el qual pot haver estat construït en la mesura que siga a partir d'experiències de l'autor. Altrament, com seria possible? La memòria, protagonista de la nostra novel·la, és el material de construcció elemental de qualsevol creador i naix de les experiències pròpies i dels apre-

nentatges que l'autor ha anat adquirint. L'escriptor té en les línies i en els versos una eina valuosíssima per a desenvolupar les memòries a pleret, amb els límits que es propose i amb la llibertat que desitge, però sabedor que la seva pròpia vida, amb tota probabilitat, no interessa a ningú. La bona literatura, fins i tot aquella que s'ha definit com a autobiogràfica, s'ha escrit amb les dosis de realitat i ficció que ha calgut sense importar al lector quin percentatge de cada dosi hi ha en la història. De fet, l'escriptor professional entén que la tria d'un narrador només s'explica per la necessària disposició de peces que encaixen en el seu text i assumeix que molt del material que acabarà aprofitant sorgeix del seu particular palau de la memòria amb el benentès que tot i que les seues petiteses no importen a ningú excepte a la seva vanitat; l'experiència personal està connectada indefectiblement amb l'experiència universal.

ORIENTACIONS PER ALS PROFESSORS

Competències bàsiques de l'àmbit i competències transversals

Comprensió lectora

1 Obtindre informació, interpretar i valorar el contingut de textos escrits de la vida quotidiana, dels mitjans de comunicació i acadèmics per comprendre'l.

2 Reconèixer els gèneres de text, l'estructura i el seu format, i interpretar-ne els trets lèxics i morfosintàctics per comprendre'l.

3 Desenvolupar estratègies de cerca i gestió de la informació per adquirir coneixement.

Expressió escrita

4 Planificar l'escrit d'acord amb la situació comunicativa (receptor, intenció) i a partir de la generació d'idees i la seva organització.

5 Escriure textos de tipologia diversa i en diferents formats i suports amb adequació, coherència, cohesió i correcció lingüística.

6 Revisar i corregir el text per millorar-lo, i tenir cura de la seva presentació formal.

Comunicació oral

7 Obtindre informació, interpretar i valorar textos orals de la vida quotidiana, dels mitjans de comunicació i acadèmics, incloent-hi els elements prosòdics.

8 Produir textos orals de tipologia diversa amb adequació, coherència, cohesió i correcció lingüística, emprant-hi els elements prosòdics i no verbals pertinents.

9 Emprar estratègies d'interacció oral d'acord amb

la situació comunicativa per iniciar, mantenir i acabar el discurs.

Literària

10 Llegir obres i conèixer els autors i les autores i els períodes més significatius de la literatura catalana.

11 Expressar, oralment o per escrit, opinions raonades sobre obres literàries, tot identificant gèneres, i interpretant i valorant els recursos literaris dels textos.

12 Escriure textos literaris per expressar realitats, ficcions i sentiments.

Actitudinal i Plurilingüe

A1. Adquirir l'hàbit de la lectura com un mitjà per accedir a la informació i al coneixement, i per al gaudi personal; i valorar l'escriptura com un mitjà per estructurar el pensament i comunicar-se amb els altres.

A2. Implicar-se activament i reflexiva en interaccions orals amb una actitud dialogant i d'escolta.

A3. Manifestar una actitud de respecte i valoració positiva de la diversitat lingüística de l'entorn pròxim i d'arreu.

ORIENTACIONS PER ALS PROFESSORS

Objectius d'aprenentatge

1. Fomentar el gust per la lectura a partir d'estratègies didàctiques de reflexió personal i compartida.
2. Gaudir de la lectura a partir de la identificació de la funció estètica del llenguatge literari.
3. Valorar i fomentar la comprensió del text literari amb la lectura en veu alta.
4. Reflexionar sobre la construcció de l'artefacte literari a partir dels aspectes formals i contextuals.
5. Generar opinions i arguments sobre el fet literari a partir de l'experiència vital per a generar lligams amb l'obra literària tot respectant la diversitat i les diferències entre iguals.
6. Potenciar la capacitat pròpia dels alumnes en la creació artística en qualsevol de les seves manifestacions a partir de la inspiració literària.
7. Promoure la connectivitat del text literari amb altres textos i altres expressions artístiques.
8. Fer ús de les noves tecnologies de forma adequada i coherent per a contribuir a la comprensió literària i a la seva projecció.
9. Analitzar les creacions artístiques sense complexos i defugir d'etiquetatges simplistes.
10. Valorar l'obra literària des d'un punt de vista social i cultural i copsar la transcendència de la indústria editorial del país.

ORIENTACIONS PER ALS PROFESSORS

Continguts clau

Dimensió comprensió lectora
1. Comprensió literal, interpretativa i valorativa. Idees principals i secundàries.
2. Estratègies de comprensió per a l'abans, durant i després de la lectura o de la seqüència audiovisual.
3. Estratègies de cerca, ús de cercadors i tractament de la informació per a la construcció del coneixement.
Dimensió expressió escrita
4. Estratègies per a la producció de textos escrits i multimèdia: l'escriptura i la creació audiovisual com a procés.
5. Adequació, coherència, cohesió, correcció i presentació. Normes ortogràfiques.
Dimensió comunicació oral
6. Processos de comprensió oral: reconeixement, selecció, interpretació, anticipació, inferència, retenció.
7. Elements prosòdics i no verbals.
8. Textos orals formals i no formals, planificats i no planificats.
Dimensió literària
9. Períodes literaris i estètics significatius de les literatures catalana, castellana i universal.
10. Autors i contextos sociohistòrics de les literatures catalana, castellana i universal.
11. Lectura i comprensió de textos: estructura, aspectes formals, recursos estilístics i retòrics.
12. Temes i subgèneres literaris. Tòpics.
13. Redacció de textos d'intenció literària.
14. Lectura d'obres de la literatura catalana, castellana i universal, o juvenils.
Dimensió actitudinal i plurilingüe
15. Lectura i escriptura sovintejades sobre temes diversos i en contextos diferents.
16. Formes de cortesia i respecte en les interaccions orals.
17. Varietats lingüístiques socials i geogràfiques.

ORIENTACIONS PER ALS PROFESSORS

Metodologies

La manera en què el professor aborda la lectura a classe és providencial perquè els alumnes puguin assolir les competències pròpies dels tres eixos fonamentals de l'acte de llegir: saber llegir, llegir per a aprendre i llegir per gaudir. El professor de literatura fora bo que duguera a terme les sessions de literatura amb una metodologia dinàmica i engrescadora sense oblidar que el més important en la literatura és, al capdavall, el propi text literari.

Tot seguit proposem algunes orientacions per als professors per a ajudar-los a fer servir aquest dossier. Val a dir que *La memòria de l'arbre* és una novel·la que defuig de qualsevol etiquetatge, i no perquè l'autora s'haja cansat de demanar-ho, sinó perquè els llibreters i la crítica han posat de manifest la incapacitat de definir-ne un tipus de lector model. Lluny de resultar un inconvenient, aquesta és una de les grans virtuts de l'obra, car la lectura és igual d'intensa per a un xiquet d'onze anys que per a un adult de seixanta-cinc. Així doncs, es tracta d'una obra que si bé l'adscriuim al segon cicle de secundària, es pot plantejar per a un públic adult, per als primer i segon d'ESO o, fins i tot, per al cicle superior de primària.

Per a dur a terme l'aplicació de les propostes didàctiques del Dossier el professor pot decidir en tot moment la conveniència d'organitzar la classe en agrupaments. Certament, la reflexió compartida sobre una experiència artística és molt valuosa perquè posa damunt la mateixa taula la vivència personal de cadascú i enriqueix el discurs de tothom. Què seria de nosaltres si no tinguérem ningú a qui explicar les sensacions sobre la pel·lícula després de sortir del cinema, o sobre la sèrie que tot just hem acabat, o sobre el teatre que ens ha deixat corpresos o despagats. Els alumnes també necessiten explorar amb els altres el

que l'obra literària els ha despertat, així que la taula rodona i el debat en petits grups¹ els engrescarà en la concepció de l'obra i en com entenen la literatura en general.

Abans de continuar, els professors han de saber que aquest dossier ha estat plantejat com un compendi de propostes didàctiques que han d'ajudar-los a dinamitzar la classe de literatura i que en cap cas ha de ser un dogma per a treballar l'obra. Cadascú se l'ha de fer seu, l'ha de remenar, triar i destriar quines propostes s'adiuen al grup, al moment, al context i a ell mateix. La disposició de les activitats en l'ordre en què apareixen respon a una lògica temàtica, però el professor ha de poder desfer aquest ordre quan li convinga.

La competència digital en classe de literatura

Com a marc metodològic general és interessant plantejar la creació d'un portafolis literari personal ja en els primers cursos, de manera que els alum-

¹ Per a aprofundir en les dinàmiques de grup, són interessants les aportacions de Pere Pujolàs. Inserir un [enllaç](#) on es pot aprofundir sobre com dinamitzar els grups de treball a l'aula.

nes disposen en propietat d'un espai de reflexió personal que els acompanye al llarg de la seua vida acadèmica, i per què no, personal. Aquest espai personal d'aprenentatge pot aprofitar per a vincular altres matèries acadèmiques, però fora millor conservar el caràcter específic per als afers literaris. El portafolis pot ser un lloc idoni perquè els alumnes puguen compartir tot tipus d'impressions al voltant de les experiències literàries en qualsevol llengua i format, i també perquè el professor pugua observar la capacitat dels seus alumnes de reflexionar i de relacionar-se amb el text literari. En aquest sentit, aquest document digital es concep també com una eina d'avaluació formadora i formativa de les competències literàries i artístiques, ja que per una banda l'alumne pren consciència de l'experiència literària quan en parla, i el professor pot alhora avaluar a partir de diversos mecanismes la qualitat, la quantitat o la intensitat d'aquestes aportacions.

Les eines digitals són unes grans aliades a l'hora d'incentivar la lectura i la compartició d'experiències literàries. Les xarxes socials com Twitter o Instagram permeten crear debats i comentaris al voltant d'una etiqueta que, a més, pot incloure autors, editors, periodistes, etc. En aquest dossier trobarem algunes activitats que proposen l'ús d'aquestes eines per tal que s'assolisca una de les màximes de l'aprenentatge significatiu: la projecció. Quan els alumnes observen que el que fan té vida més enllà de les quatre parets de l'aula s'engresquen més, tenen més cura i es retroalimenten per a continuar aprenent.

Una de les propostes que últimament té més èxit a l'hora de tractar les experiències literàries és la creació de bibliotràilers o petits curts sobre la lectura. Certament és una bona estratègia per a continuar aprofundint sobre l'obra perquè posa en relació competències transversals, digitals i artístiques. Per exemple, els alumnes aprenen a crear guions teatrals i cinematogràfics i a posar en escena una idea concreta. Són tasques que permeten el treball col·laboratiu i entre iguals, de manera que tots els alumnes poden participar d'una manera o d'altra en la creació d'aquest material.

Llegir en veu alta: tornar als orígens

Com dèiem, no hi ha una millor manera d'acostarse a una obra que llegint-la. És en el text on trobarem la literalitat i la figuració del llenguatge literari, la bellesa de les paraules i la textura dels seus sons, i

per a aconseguir-ho no trobem millor camí que llegir en veu alta, com els primers rapsodes, perquè recordem-ho, la literatura fundacional es deia i s'escoltava. Així doncs, és per a nosaltres el pal de paller de qualsevol impuls a la lectura aconseguir que els alumnes aprecien la funció estètica del missatge mitjançant la pròpia lectura o l'audició de la lectura en veu alta per part del professor. En aquest sentit, *La memòria de l'arbre* és una obra el llenguatge literari de la qual permet l'anàlisi estètica més que en altres casos. Es tracta d'una obra creada a partir de petits textos que esdevenen píndoles literàries que en ocasions freqüen la poesia.

És essencial que els professors dediquem hores de la nostra programació a la lectura en totes les seves dimensions. Però sobretot, a la lectura en veu alta. Una bona lectura fomenta el gust per llegir gràcies al plaer d'escoltar. La millor manera de posar en pràctica aquest logaritme és que el professor exercisca en un primer moment de model, i per a això cal preparació. Una lectura acurada del professor pot enganxar més a la lectura que una campanya de màrqueting. Llegir pot considerar-se com un acte en què l'intel·lecte té un paper fonamental a l'hora de comprendre què es llegeix i relacionar-ho amb l'enciclopèdia personal del lector. Però la lectura en veu alta, a més, aconsegueix arribar al lector i/o oient per una via sensorial, cosa que s'aproxima molt a l'efecte estètic que té intrínseca la música. La lectura en veu alta, doncs, és molt més empírica que la lectura individual en silenci, i gràcies a una bona elocució és molt més efectiva per a fer comprendre i estimar els textos.

“El narrador és algú que prové de l'exterior, que congrega a la plaça del poble aquells que no sortiran mai d'aquest, que els fa veure muntanyes, altres llunes, altres pors, altres rostres. És el propagador de les metamorfosis.”

Jean-Claude Carrière, *El círculo de los mentirosos*

Fer que els alumnes llegisquen en veu alta fa que cada lectura done una vida diferent al text de l'autor. I això representa una mina de propostes didàctiques per a plantejar a classe. Una de ben senzilla és plantejar l'enregistrament d'un text a cada alumne per a copsar com cadascú s'ha fet seu el text, de manera que els alumnes es preparen prèviament la lectura tractant d'entendre la puntuació, les corbes melòdi-

ques, les paraules que presenten dificultat, el ritme, el volum, el to.

Comprendre el text

Aprendre a llegir en veu alta és, per tant, la millor manera d'acostar-se a la lectura total i arribar a comprendre el text en tota la seua magnitud. Al Dossier trobarem moltes activitats que suggereixen relectures de capítols per tal d'arribar a comprendre el text cooperativament, i la millor manera d'enfocar-ho és llegir en veu alta de nou el text, si cal ho haurà de fer el professor, per a deixar constància de com són d'importants els elements elocutius per a assumir un missatge.

La Memòria de l'arbre, però, és una obra suggestiva farcida de llenguatge poètic i amb un estil que fa que el lector haja de deduir per ell mateix. Acostumats a la literalitat i al llenguatge explícit, els alumnes podran enfrontar-se a la comprensió del text mitjançant mecanismes de deducció que el professor haurà de proveir. Saber llegir entre línies, doncs, és una estratègia fonamental per a obtenir una lectura completa d'aquesta obra. Com més grans siguen els alumnes, més facilitat tindran a l'hora de desxifrar l'estil de la Tina Vallès, carregat de sentències curtes semblants als anacoluts les quals amaguen una gran càrrega informativa.

La literatura com a font artística

És imprescindible que els professors siguem capaços de transmetre el text literari com un fet artístic i no sols com un material acadèmic, només així aconseguirem que els alumnes valoren la literatura en tota la seva dimensió. I com a tal, cal que els professors també sapiguem transmetre la literatura com un immens terreny creatiu ple de vasos comunicants amb les altres expressions artístiques. La millor manera de fer-ho és acostant-los, en primer lloc, al que més coneixen: la música; però també és important palesar com en el transcurs dels segles els artistes de totes les disciplines han basat la creació en obres d'uns i d'altres, i ja de passada podem marcar les diferències entre el plagi i la còpia i la intertextualitat. Parlem, com no, dels clàssics, però també de tòpics literaris universals, d'arquetips i estereotips que s'han repetit al llarg dels segles i que encara avui els trobem en obrir atzarosament un llibre qualsevol.

En aquest dossier didàctic sobre *La memòria de*

l'arbre plantejem algunes activitats per a tractar el fet literari mitjançant altres disciplines artístiques amb el concurs d'altres àrees acadèmiques perquè els alumnes puguen també expressar-se artísticament.

En aquest cas, la creació plàstica és idònia per a endinsar-se en la metaforització de conceptes i defugir de la literalitat per a llegir entre línies i fer-se seu el text. L'obra de Tina Vallès va plena de símbols (els arbres, les arrels, les fitxes de dòmino, la lletra "o" i els noms de l'avi i del nen o els rellotges) i de temes (el pas del temps, la por a créixer, els eufemismes de les malalties, els primers records, etc.) que poden aprofitar per a plantejar als alumnes un projecte creatiu.

Sense sortir del món literari, algunes activitats també plantegen la interpretació dels alumnes dels textos per a la creació poètica, així com l'anàlisi de fórmules literàries més pròpies de la lírica que de la narrativa com l'ús de figures retòriques.

L'avaluació

L'aula ha de ser una oportunitat per als alumnes d'acostar-se a la literatura de forma lliure i engrescadora. L'avaluació, entesa només com un procés qualificador i finalista no faria cap favor, per això desaconsellem els controls després de la lectura com a comprovació de si s'ha llegit o s'ha entès el text.

Amb l'impuls que ha significat el nou paradigma d'*Avaluar per aprendre*, l'avaluació s'ha convertit en una eina més de l'alumne per a aprendre durant el procés. En aquest Dossier plantejem l'ús d'algunes eines d'avaluació formadora i formativa com les Bases d'orientació, les rúbriques, els qüestionaris KPSI, les carpetes d'aprenentatge, etc. Tot plegat, imbricat en metodologies que focalitzen l'aprenentatge en la cooperació i en la reflexió compartida.

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Abans de la lectura

1. Els títols de les obres literàries de vegades són críptics i poc reveladors del contingut del llibre, almenys en aparença. Quins criteris, doncs, establim per a remenar en una llibreria a l'hora de comprar un llibre? Poseu-vos en grups xicotets i debateu primer sobre què és el que us fa decantar-vos per un llibre o per un altre només amb la informació de la portada. Tot seguit, discuteu sobre què creieu que pot voler dir aquest títol?

Pot semblar quelcom absurd, però reflexionar sobre el significat del nom de les coses pot donar bons fruits a posteriori. En aquesta activitat col·laborativa pot resultar molt interessant les suposicions que puguin fer els alumnes sobre el significat del títol, més encara si tenim en compte que en el títol trobem dos dels elements més cabdals de l'obra: l'arbre (metonímia de tots els arbres i metàfora del desmai) i la memòria.

2. *La memòria de l'arbre* és una obra literària en forma de llibre. És una obvietat, però al capdavant es tracta d'un producte que es ven i es compra, i que per tant genera riquesa. En petits grups de treball, tracteu de descobrir quants llocs de treball es necessiten perquè aquest llibre haja pogut sortir a la llum i feu-ne un llistat. Compartiu-ho amb la resta de la classe i reflexioneu sobre què sabeu de la indústria del llibre a Catalunya a partir d'aquest fragment d'article que publicà Tina Vallès:

“Els llibres ni són cars ni han de ser gratis, tenen un

preu. Hi ha la creació i després ve la producció. Són molts professionals diferents els que fan un llibre: des de l'autor fins a l'impressor, us faríeu creus de la quantitat de gent que participa en el procés de fer un llibre, diria que ja us n'he parlat alguna vegada. Potser perquè la prioritat de la lectura agafi més cos hauríem de fer pedagogia, els del sector, en aquest sentit: que la gent, petits i grans, sàpiga com es fa un llibre, quant costa fer un llibre, quanta gent s'ha de posar d'acord i treballar en equip perquè ells després puguin seure i llegir.” (Fragment de l'article **“Dels sargits urgents als bons ous”**, publicat a *Vilaweb* el 6/12/2018)

En aquest dossier de lectura també hem volgut parlar de la indústria cultural i de com és d'important fer reflexionar el jovent per tal que tinguen en consideració un sector industrial que, a banda de generar matèria cultural i coneixement, també genera riquesa gràcies a la quantitat de llocs de treball que es necessiten per a poder publicar un llibre. Un text que els pot ajudar en aquesta activitat és l'article publicat per Tina Vallès el 14 d'abril de 2016 sobre la importància de ser exigent en la qualitat d'un llibre i en la necessitat d'entendre el sistema de baules que fan que un llibre veja la llum.

Aquesta activitat pot treballar-se des d'altres matèries, sobretot Economia, Tutoria (si és que hi ha algun projecte en marxa sobre perfils professionals) o Ciències socials. Un cop els alumnes hagen llegit aquests textos, es pot plantejar a classe quines de totes les professions que hi van lligades els podria interessar com a futur professional.

3. *La memòria de l'arbre* és l'última publicació de l'autora, però des de fa un bon grapat d'anys que compta amb altres obres publicades en diversos formats. Feu una xicoteta recerca sobre l'obra de la Tina Vallès. Podeu ajudar-vos amb les eines de recerca que l'Agència de l'ISBN ofereix en el [web oficial](#). Quines conclusions en traieu?

Conèixer la bibliografia dels autors és important a l'hora d'apropar-se a la persona i copsar tant la dimensió professional com personal. Molts autors presenten una bibliografia extensa, d'altres en canvi només tenen en el seu bagatge una obra. Són millor o pitjor? En aquesta activitat es pot reflexionar al voltant d'aquests temes, però també és un bon moment perquè aprenguen què és l'agència ISBN i com es poden fer servir les eines del web.

4. A partir de l'obra de Mercè Rodoreda *Aloma*, feu una petita pràctica per a descobrir quin tipus d'informació podem obtenir en cada ítem gràcies a la cerca avançada.

Com a pràctica, el professor pot demanar que els alumnes facen una cerca a partir de diversos ítems sobre qualsevol llibre, per exemple *Aloma*.¹ Un llistat de llibres molt adients per a fer pràctiques de recerca podria ser el que trobarem com a recomanacions de lectures del Departament d'Educació i que trobarem en aquest [enllaç](#).

També és molt recomanable treballar les recomanacions bibliogràfiques que ofereix el blog de les biblioteques de Barcelona [Bibarnabloc](#).

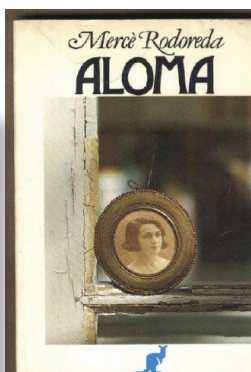
Títol: *Aloma*

Autor: Mercè Rodoreda

ISBN: 978-84-7329-222-1

EDITORIAL: Club Editor

SINOPSI:

5. *La memòria de l'arbre* es va publicar per primera volta el febrer de 2017 i al maig de 2019 ja compta amb 5 edicions.

¹ Hem triat *Aloma* perquè es tracta d'una obra significativa per a la Tina Vallès.

a. Sabríeu dir quants exemplars es poden imprimir en una edició?

Es tracta d'una pregunta trampa que no es pot respondre perquè les dades reals sobre la venda d'exemplars només les tenen les editorials i mai es fan públiques. L'interès d'aquesta pregunta és propiciar un diàleg al voltant de la venda de llibres per part de les editorials. Als alumnes se'ls pot agrupar perquè discutisquen sobre aquestes temes:

b. Si fóreu els editors d'Anagrama, quants exemplars haguéreu imprès de *La memòria de l'arbre*?

Es tracta de posar a prova la visió empresarial dels alumnes. Tenint en compte que l'obra ha guanyat un premi, com calcularien els alumnes un tiratge que responguera a l'interès del mercat i que fora rendible. Ací poden fer els càlculs tenint en compte el lector model i la quantitat de gent que llegeix literatura.

És quasi missió impossible conèixer el nombre d'exemplars venuts d'un llibre; fins i tot és difícil per als mateixos autors. La raó per la qual no es publiquen obertament les dades és merament comercial i estratègica. Si es publicaren, les comparacions i els rànquings estarien servits de manera que per a moltes editorials és preferible no mostrar dades d'aquest tipus per a poder continuar competint amb altres editorials més potents. A més, hi ha obres que no acaben de vendre's bé però que són realment bones, i a l'inrevés. L'èxit o el fracàs editorial d'una obra s'ha d'analitzar profundament i no és fàcil reconèixer-ne les causes.

6. Creieu que *La memòria de l'arbre* és una novel·la d'èxit? Què fa que una novel·la tinga molts lectors?

Amb l'ajuda de la fitxa, els alumnes debaten sobre quins elements fan que una novel·la tinga èxit o no. No cal donar-la tota emplenada, perquè per a cada alumne hi haurà elements més importants que d'altres. Cada alumne anotarà en una fitxa els elements que considere abans de la lectura; en acabar-la, revisarà de nou la fitxa i anotarà els elements que li han sorprès i que coincideixen o no amb les idees prèvies.

Abans de la lectura	Després de la lectura
Elements que ha de tenir una bona novel·la:	Elements que té la novel·la que m'han sorprès:
Extensió raonable	
Bona portada	
Estil senzill	
Bon estil literari	
Argument engrescador	
Final trepidant	
Personatges interessants	
Lèxic senzill	
...	
...	

7. A quines llengües s'ha traduït? Què creieu que vol dir tot això?

La intenció d'aquesta pregunta és reflexionar sobre el tarannà universal de l'obra. Tot i que les localitzacions són molt precises, els temes que planteja l'autora són molt universals atès que moltes cultures arreu del món comparteixen certs comportaments humans.

Es planteja que facen una recerca sobre les traduccions que s'han fet de l'obra o a les llengües que s'han venut els drets de publicació; i en el cas que s'hagen publicat, que nòbtinguen la portada per a poder comentar-la. [En aquesta pàgina web](#) podran trobar informació sobre les traduccions i els drets.

A continuació, la pregunta és molt concisa:

Per què aquest llibre també té èxit fora de l'àmbit lingüístic català?

Les respostes poden ser molt variades, però on posarem l'accent serà en el tractament dels temes, encara que també poden aparèixer altres respostes com l'estil.

8. Fixeu-vos en les portades de les traduccions de l'obra i tracteu d'establir alguna relació amb el contingut de la novel·la.

Amb aquesta pregunta pretenem que els alumnes generen hipòtesis al voltant del contingut de l'obra. La prospecció és semblant a la de l'activitat 1, i es pot plantejar alhora. Després de la lectura es pot aprofitar aquesta activitat per a revisar què s'havia dit al principi.

En què creieu que es fixa cada traducció?

Cada portada és diferent però totes tenen alguna cosa en comú. Es poden arribar a extraure conclusions a partir d'aquests elements.

Creieu que el disseny de les portades varia segons el país on s'editen?

Fent una volta per les novetats literàries de diferents països ens adonem com funcionen les modes a l'hora de dissenyar portades. Amb col·laboració amb l'assignatura d'Educació Plàstica i Visual es pot fer un estudi de camp en alguna llibreria on hi haja llibres en llengües estrangeres, de manera que els alumnes poden remenar els prestatges i prendre consciència de quines són les tendències en una o en una altra llengua.

Al capdavall, es pretén que els alumnes reflexionen sobre la base cultural que hi ha també en el món del disseny i com és d'important tenir en compte un públic concret a l'hora de llançar un producte al mercat.

9. Descobriu quin tipus de traductora és Tina Vallès a partir d'una petita investigació sobre la trajectòria professional al voltant de la traducció literària. Cerqueu quin tipus d'obres ha traduït i comenteu els resultats amb la resta de la classe.

A banda d'aquesta activitat de caire més professional, des de l'assignatura de Llengua anglesa també es pot parlar del treball professional de la traducció. A partir del web de **La revista digital de literatura i traducció del PEN català** es pot mostrar als alumnes els treballs de l'autora com traductora així com la trajectòria professional.

En acabar la recerca, el professor pot oferir als alumnes un tast de com són els estudis de Traducció i Interpretació i quin és l'itinerari per a estudiar la carrera. Les següents pàgines web poden ser molt útils:

- Educaweb.cat
- Qestudio.cat

10. Poseu-vos en grups de 4 i comenteu les següents afirmacions segons la vostra intuïció o coneixements previs. A continuació, mireu el vídeo i reflexioneu sobre les vostres respostes anteriors.

Per a arrodonir l'activitat podem passar als alumnes un qüestionari **KPSI** (Knowledge and Prior Study Inventory) per tal que reflexionen sobre què han descobert al voltant del món de la traducció.

Cliqueu a la imatge del vídeo per a visualitzar-lo.

“Llegir traduccions no és tan interessant com llegir originals”.

“És important saber qui ha traduït un llibre”.

“Per a traduir una obra literària no calen massa recursos econòmics. Ja hi ha traductors automàtics molt bons”.

“Les traduccions en castellà estan millor fetes que les traduccions en català”.

“A una editorial li convé traduir llibres més xicotets”.

KPSI final: Què hem après sobre la traducció?					
	No ho sé	Em sona	Sí, ho sé	Ho puc explicar	Comentaris
La vàlua literària d'una traducció					
El traductor és un creador					
El traductor com a peça insubstituïble de la transmissió cultural					
Diferències qualitatives entre llengües					
Les preferències de les editorials poden ser molt costoses					

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Durant la lectura
Aprofundiment general

11. Com comprovareu, l'estil literari de Tina Vallès conté molts elements propis de la poesia. Manteniu l'atenció durant la lectura i tracteu d'anotar algunes figures retòriques que hi aneu trobant. Reflexioneu-hi i veureu com us ajuda a entendre millor el significat del text. Podeu fer-ho seguint aquesta taula:

Pàg.	Fragment	Figura retòrica	Reflexió
21	<i>El silenci pesa tant que he de respirar més fort per no ofegarme.</i>	Hipèrbole, metàfora	En aquesta hipèrbole també hi ha una metàfora (el silenci es pot mesurar amb el pes). A partir d'ací, entenem que els silencis que es generen a casa quan hi ha l'avi són insuportables per al Jan, fins al punt d'angoixar-lo moltíssim. Aquest patiment és somàtic i el nen ho viu amb un mos al cor que no el deixa respirar.
85	<i>Voldria ser sord per a aquest silenci.</i>	Paradoxa	La contradicció rau en el fet que el fet d'estar sord ja implica no sentir res, i molt menys el silenci. Però com diu el Jan, els silencis a casa pesen i esdevenen crits eixordadors.
31	<i>Una de les ombres se li agafa a la sola.</i>	Personificació	Les ombres esdevenen éssers vius que tenen la capacitat de perseguir siluetes i arrapar-s'hi.

Podem aprofitar l'estil poètic de l'obra per a parlar del llenguatge de l'autora a partir de les figures retòriques. No es tracta, però, de fer un buidatge complet de totes les figures que puguen aparèixer a l'obra, però sí d'animar els alumnes perquè detecten com està construït l'estil de l'autora i que reflexionen sobre alguns significats implícits que amaguen les figures retòriques. La taula pot ser tal i com la presentem, però també es pot fer l'activitat de forma puntual amb una lectura d'un capítol a classe, o d'un seguit de capítols a casa.

El que hem d'evitar de qualsevol manera és entorpir el ritme lector dels alumnes.

Tot seguit trobarem un buidatge aproximat d'algunes figures retòriques que hi ha a la novel·la.

Taula aproximada de les figures retòriques de <i>La memòria de l'arbre</i>	
Paradoxes	<ul style="list-style-type: none"> • El rellotger del poble perd la noció del temps i se li escolen les hores. (17) • ... ell que sempre diu que de petit en va passar tanta. (22) • Tots tres es van esforçar tant per fer-me content que em vaig entristir encara més. (26) • Voldria ser sord per a aquest silenci. (85)
Anacoluts	<ul style="list-style-type: none"> • ... i les clonetes es tanquen a la cuina a xiuxiuejar. • ... mentre agafa fort la mà de la mare .(23) • I em vaig desactivar. (26) • Demà mirarem els arbres, Jan. (31)
Hipèrboles	<ul style="list-style-type: none"> • El silenci pesa tant que de respirar més fort per no ofegar-me. (21) • Callen tots tres i a mi em falta l'aire. (21) • I surt del cotxe i agafa tant d'aire que em penso que un dia s'inflarà i sortirà volant.(102)
Personificacions	<ul style="list-style-type: none"> • El silenci es queda allà, als peus de la butaca de l'avi. (21) • Una de les ombres se li agafa a la sola. (31)
Comparacions	<ul style="list-style-type: none"> • Fa uns ulls com de vidre. (16) • Com quan fa la mare sardines. (17) • Com els rellotges d'abans. (21) • Com les branques d'un desmai (84) • Tots ens encongim i ens recargolem com si algú ens punxés al melic. (129)
Metàfores	<ul style="list-style-type: none"> • Més se li buida la mirada. (17) • Minut a minut van perdent el temps de vista. • Les as i les os se m'havien desinflat. (24) • No he travessat mai cap "Jan, fill" encara. • Ara ell també es de color gris de les notícies. (88) • Tota la casa fa una olor que escalfa. (114) • M'he aixecat i llavors m'he enfonsat en la flonjor agra de l'àvia. (128) • El somriure em surt al revés. (132) • Tots cinc ens hem enfosquit alhora. (135)
Paral·lelismes	<ul style="list-style-type: none"> • No vaig fer més preguntes. No volia més respostes. (25)
Ironia	<ul style="list-style-type: none"> • Després d'esmorzar uns croissants de goma, segons l'avi... (134)

12. Quin significat creieu que té la dedicatòria de l'obra?

Al Montblanc i el Vilaverd que recordo
Al desmai de Narcís Monturiol, 21

Aquesta activitat és molt oberta i es pot plantejar al començament de la lectura sense desvetllar la resposta. Es pot proposar un repte per tal d'aconseguir desxifrar la dedicatòria, sobretot la segona part, la qual es tracta d'un desmai que hi havia plantat a la casa de l'autora del carrer Narcís Monturiol 21 de Premià de Mar, al Maresme. Aquesta dedicatòria és una metonímia que amaga la infantesa viscuda a tots dos indrets, al poble i a la ciutat. Aquesta activitat es pot reprendre en la 41 del bloc "Després de la lectura", en què es tornarà a parlar dels eixos poble-ciutat i de com l'autora construeix l'obra a partir d'aquesta experiència personal.

Per a aquesta activitat es poden crear petits grups de debat. Els alumnes discuteixen i elaboren hipòtesis sobre el significat. Un representant de cada grup enregistra un petit vídeo el qual reculla els acords del grup. Es posen en comú amb la classe i se'ls anima a continuar pensant-hi durant la lectura fins el final. En acabar la lectura, es pot tornar a mirar els vídeos i descobrir quins grups s'hi havien acostat més.

L'autora, amb aquestes dedicatòries, tracta d'homenatjar els pobles dels avis amb els quals està en deute per haver configurat un imaginari concret. L'autora, que ara viu a Barcelona, rememora la vida del poble com una experiència gratificant i plena de matisos. Pel que fa al desmai, l'autora fa un associació amb el desmai que hi havia plantat al petit jardí de sa casa a Premià de Mar i amb el qual va créixer. Aquell arbre significa molt més que un arbre, es tracta d'una projecció dels seus anys d'infantesa.

13. A qui o a què li dedicariu una obra literària i per què? Creeu uns quants versos amb els quals adreces una hipotètica obra vostra a algú que considereu.

Una activitat de creació literària és la de l'exercici poètic amb un objectiu clar: dedicar una obra literària. En aquest intent, l'alumne haurà de crear

uns quants versos utilitzant figures retòriques per tal d'amagar un destinatari. Es pot parlar a classe de com els poetes al llarg de la història de la literatura han utilitzat els senyals poètics per a evitar explicitar el destinatari. Un exemple paradigmàtic podria ser Ausiàs March. Per a dinamitzar la sessió, es pot posar en pràctica activitats col·laboratives de creació poètica: ball de versos, ruletes de metàfores, etc.

En aquest cas proposem el joc de la Ruleta Xinesa,¹ en què els alumnes creen una composició poètica a partir de frases sorgides al voltant d'unes preguntes sobre un concepte. Com que la dedicatòria ha d'estar camuflada, no esmentarem en cap cas el destinatari, per això el metaforitzarem a partir d'unes preguntes: si fora un element de la naturalesa, quin seria? I si fora una planta o una flor? Si fora un vestit? Si fora un color? Les respostes donaran la pauta per a la creació de de la dedicatòria: riu/ romaní i lligabosc/ llaç/ verd

Possible resultat:

A qui ha estat arrel de romaní,
lligabosc dels hiverns i dels estius
meandre verd de riu tranquil,
llaçada de vellut i de setí.

14. Molts autors decideixen encapçalar les obres amb alguna citació. Aquest petit text d'un altre autor té procedència molt diversa, però aconsegueix un paper abans de la lectura: profetitza la tesi de l'autor respecte el tema que tractarà a l'obra. En aquest cas teniu dues citacions, una de Tavares i l'altra de Piumini. A partir d'aquests textos, quines creieu que són les tesis que l'autora vol avançar amb les citacions?

"Deixem doncs que els patriotes exaltats preparin guerres, tractats, la nostra tomba i la seva estàtua, i parlem de l'important: el meu avi."
Gonçalo M. Tavares

"Un nen és un lloc ben bonic per viure-hi."
Roberto Piumini

¹ Per a veure més jocs com aquest es pot consultar l'obra *El Baül Volador* (Esperanza Ortega, 2011)

Aquest és un exercici de deducció sense cap altra informació que les pròpies citacions. Es demana que cadascú interprete cada cita personalment i es recullen les propostes. Aquesta activitat es pot fer grupal o individualment.

La citació de Tavares explica com la història en minúscula és la que preval davant de la història dels reis i dels països; la història que també ens hauria d'interessar és la nostra gent. Aquí es pot proposar que els alumnes creen un arbre genealògic i trien algú de l'arbre amb qui hagen tingut una connexió especial per a explicar alguna part de la seua vida.

Pel que fa a la citació de Piumini, es pot parlar d'altres casos en què la mirada i la personalitat del xiquet es declara fonamental per a entendre el món.

Els alumnes en trien una i miren d'encaixar-la en una hipotètica obra seua. El significat de la citació serà la tesi general de l'obra que escriurien.

Per arrodonir l'activitat, es pot demanar als alumnes que inventen el títol de l'obra que escriurien i que l'acompanyen amb la citació que han triat i el seu nom. El resultat hauria de ser semblant al de la pàgina del llibre real. Aquesta pàgina la pengen al corredor de l'institut o a la classe. Es podrà aprofitar més endavant amb activitats de creació literària.

Les citacions creades pels alumnes es poden presentar de forma conjunta mitjançant un "desmai de citacions", de manera que a la classe es pot crear un arbre amb brancatge i fullam a partir del qual nasquen les citacions.

15. **Llegiu aquest article sobre *El petit príncep* i trieu una de les citacions que s'hi recull. Expliqueu per què l'heu triada i quin significat creieu que té per a l'autor. Si fóreu un escriptor, en quin tipus de llibre utilitzaríeu aquesta citació tal i com fa Tina Vallès?**

Continuant amb la qüestió de les citacions, ara és l'hora que els alumnes tracten de seleccionar una cita que els anés bé en una eventual obra seva. Les citacions són extretes d'un article que en recull una mostra.

És el temps que has perdut amb la rosa, que la fa tan important.

Antonie de Saint-Exupéry

*Les veus que escoltava
a casa*

16. **En un dels seus articles setmanals, Tina Vallès escriu això:**

*"Hi ha vegades que llegeixes buscant complicitats com a autora, que regires el que escriuen els altres per trobar-hi fils del teu escriure, que no obres un llibre amb actitud de lector disposat a deixar-se portar, sinó que hi entres demanant on és allò que t'uneix amb qui el signa, exigint-ho gairebé. Vaig arribar així a *Chilean Electric* de Nona Fernández, perquè m'havien dit més d'un cop 'aquest llibre t'agradarà molt, a tu', i feien aquest èmfasi al final de la frase, amb el cap tort, parlant en cursiva". (Fragment de l'article "**Salvo l'àvia**", publicat a *Vilaweb* el 23/05/2019)*

En aquest article l'autora esmenta que les paraules de vegades es pronuncien en cursiva. Què creieu que vol dir exactament?

En aquest article, Tina Vallès esmenta de passada l'ús que ella mateixa fa de les cursives a les seves obres. El canvi tipogràfic serveix per a dotar a les paraules d'un significat que ultrapassa la literalitat i que conté molta més càrrega semàntica de la que presenta. En aquest cas, "a tu", vol dir "especialment a tu per les coses que escrius i per com les escrius".

Al llarg de l'obra trobareu paraules en cursiva. Tracteu de recollir algun cas i reflexioneu amb la resta de companys quin sentit té el canvi tipogràfic en segons quins casos.

La cursiva és un recurs tipogràfic que sol utilitzar-se per a l'ús d'altres llengües en el discurs. En canvi, l'autora fa anar la cursiva amb una altra intenció més aviat semàntica.

p. 36: *plantats*: l'autora juga amb el doble significat del participi i la comparació dels arbres amb les figures de l'avi i el net quan s'aturen a tocar i observar els arbres. No oblidem que la metàfora que es repeteix durant tota la novel·la gira sobre aquesta imatge: les persones són arbres de memòria.

p. 71: *apassiona*: la passió és una cosa que encara no entén el Jan i li sobta que a son pare li "apassione" la seua faena. En aquest cas, el narrador vol subratllar la importància que per al pare té la família, ja que tot i la passió que sent per la faena, quan és a casa s'oblida que fa de professor d'universitat, i possiblement per això mai li havia explicat res sobre l'època medieval, per no barrejar la faena amb la casa.

p.106: *seva*: ací trobem com la cursiva fa un paper irònic respecte al comentari de l'avi. La seua plaça Catalunya és la del poble, amb contraposició a la de Barcelona. Hi ha un intent d'emfatitzar el sentiment de pertinença de l'avi al poble i del poble a l'avi.

p.107: *abueta*: en aquest cas, la cursiva aconpleix la funció canònica de fer notar l'ús d'una altra llengua.

p.121: *ara*: en aquest cas el mot té un significat relacionat amb la immediatesa de l'adverbi, ja que el pare amb l'"ara" es refereix a la urgència perquè el nen li faça cas i es dirigisca cap a l'habitació sense fer preguntes.

p.125: *tindrem*: el verb en primera persona plural està en cursiva perquè es vol ressaltar la circumstància de viure plegats amb els avis a la mateixa casa. El nen pren consciència que ja no tindran casa a Vila-verd i que la situació és irreversible.

17. Una forma de llegir molt interessant és amb un llapis a la mà per a recordar per sempre un fragment que ens ha arribat a l'ànima i que ens ha fet estremir. O voldríem subratllar una dada o anotar al marge algun comentari. En aquest cas, el llapis et serà molt útil per a aquesta activitat: mentre llegeixes, quedeu-vos amb aquelles frases colpidores que cregueu que contenen càrrega temàtica i anoteu-les en aquest quadre. En acabar la lectura, les podreu posar en comú amb els companys.

Sobre l'avinentesa de llegir amb llapis o no, se'n pot parlar, però cada jove desenvolupa la pròpia forma de llegir. Amb tot, es pot aconsellar que un llapis pot ser molt útil per a gaudir més un llibre: les anotacions, els subratllats o els gargots ajuden a relacionar-se amb l'obra i a la reflexió.

Siga com fora, aquesta activitat planteja la creació d'una taula on els alumnes puguin extraure aquells fragments que els criden l'atenció i que creguen que tenen una càrrega temàtica i simbòlica.

Com que no sempre duem un llapis al damunt, als alumnes se'ls ha d'animar a utilitzar altres fórmules per a anotar fragments que ens interessa anotar: l'enregistradora de veu, una fotografia amb el mòbil, fer una piulada... De fet, les xarxes socials poden ser un bon mètode per a crear fòrums al voltant de la lectura: en aquest cas, es pot proposar als alumnes que publiquen petits fragments que els hagen agradat amb una etiqueta i esmentant l'autora.

Pàg.	Citació	Significat
17	No són les males olors les que no poden sortir d'allà.	El que no pot sortir de la cuina són els comentaris al voltant del progrés de la malaltia de l'avi: ho porten en secret i ho amaguen al nen.

Durant la lectura o en finalitzar-la, es poden fer comentaris al voltant d'aquest recull i obrir la porta a exègesis compartides.

18. Llegiu el següent fragment de l'article de Tina Vallès "Copiar és llegir" i tracteu de fer l'experiment que trobareu després:

"Fa uns dies que penso en Borges i en el seu conte que més em ve al cap quan copio textos d'altres. Per circumstàncies que ara no interessin, he copiat un conte de Rodoreda, teclec, teclec, en un estat de felicitat lectora que recomano molt perquè deixa un pòsit que encara em dura. Copiar un text és llegir-lo tan a poc a poc que en sentis els grinyols de tots els mecanismes. El llibre obert al faristol, la pàgina subjectada amb una agulla d'estendre perquè no es tanqui, i anar retenint bocins de frases, de vegades murmurant-los en veu alta, perquè gràcies als teus dits apareguin a la pantalla, i adonar-te, quan copies Rodoreda, que tot hi és essencial, que allà, en aquelles sis pàgines, hi ha una feinada de precisió ara diria que gairebé malaltissa, però no, la precisió duta a l'extrem no ha de tenir cap connotació negativa quan parlem de crear, d'escriure.

La copiava, la Rodoreda, i anava pensant si no seria útil recomanar-ho als meus col·legues, perquè ens fem un tip de dir que la traducció és la lectura més profunda que es pot fer d'un text, però potser no és ben bé així: la traducció és la lectura, en el sentit d'interpretació, més profunda que se'n pot fer, sí, però la còpia és una lectura sense distracció, perquè no hi has d'aportar res, no trasllades el que llegeixes profundament a una altra llengua, només has de teclejar-ho fil per randa, errors inclosos (si n'hi ha). I teclejant-ho penses sobre el que escrius, i de vegades t'avances a l'autora i poses una paraula per una altra, pensant que ella hauria posat aquella, i no, aquella és teva, treu-la, que ella en vol una altra, i aquest avançar-te, treure i posar de paraules et porta a pensar en l'escriure amb un detallisme quasi encegador." (Fragment de l'article "Copiar és llegir", publicat a Vilaweb el 10/01/2019)

Com veieu, per a Tina Vallès el copiat és una oportunitat per a cabussar-se dintre del text i redescobrir la lectura. Proveu de fer una cosa semblant i trieu les vostres pròpies paraules per a completar el següent fragment. "Cap enrere" (p. 91).

Primer, llegiu el text "Cap enrere" i tot seguit, copieu el fragment que us proporcionarà el professor i completeu els espais en blanc amb la paraula que us surta de dins sense pensar gaire. Compartiu les produccions de la classe i compareu les paraules que heu triat entre tots.

Cap enrere

Avui somio cap enrere. Soc a casa els .
 A Vilaverd. Una casa de dues plantes
 que sempre fa olor de llenya , fins i tot
 a l'estiu. L'avi és al seu despatx-taller, barallant-se
 amb un que no vol comptar el
 temps. L'àvia pela patates. Els pares són al terrat lle-
 gint i prenent el sol. I jo m'ho miro tot i no hi soc, o
 hi soc per no se'm veu, que només miro i miro i miro,
 l'avi i el , l'àvia i les patates, els pares al sol,
 i l'olor de llenya cremada que ensumo i que gairebé
 . Però de sobte sí que se'm veu, soc el rellotge
 que no vol comptar el temps a les mans de l'avi, i em
 fa mal la , molt de mal, perquè l'avi
 m'hi intenta posar una nova, rodona com
 una o.

Tal i com comenta Tina Vallès en l'article, el copiat és un exercici introspectiu que ajuda a relacionar-se amb el text i entendre'l millor. A mesura que hom copia una paraula, en subratlla el significat i el posa en relació amb el cotext. És, diguem-ne, una forma de treballar la comprensió lectora més enllà de la lectura.

Aquesta activitat es planteja com a proposta per a demostrar als alumnes que amb aquesta tècnica podem desxifrar els significats que hi ha entre línies.

Cada alumne llegeix aquest fragment en silenci i tracta d'esbrinar quina és la paraula pertinent en cada buit segons el significat de l'anterior. Un cop ha-gen acabat, es posa en comú i es resol. Es comenten les solucions i quin significat tenen per als alumnes.

19. Prepareu individualment una lectura en veu alta del capítol "Els deures" amb la fitxa que us facilitarà el professor. Feu-ne un enregistrament i pengeu-lo al vostre Portafolis literari. Dediqueu una estona a escoltar als altres companys. Quines conclusions en traieu?

Per a aprofundir en la importància de la lectura en veu alta, plantejem una activitat en què els alumnes es preparen la mateixa lectura i la comparteixen al Portafolis. A l'hora de preparar-la, se'ls ha de facilitar una base d'orientació sobre l'execució de l'elocució

Base d'orientació d'una lectura en veu alta	
No hem d'oblidar	Ho farem bé si...
Volums	La lectura té un volum adient i amb variacions segons el contingut.
Entonació	Hi ha diversitat d'entonacions segons el significat de cada frase i segons els signes de puntuació.
Paraules clau	S'han remarcat entonativament algunes paraules que creiem que tenen càrrega semàntica.
Silencis	Els silencis estan ben administrats i ajuden a comprendre el text.
Ritme	El ritme és adequat al tipus de text i a la temàtica i permet seguir la lectura.
Fonètica	Els sons vocàlics i consonàntics s'han treballat.

Finalment, els alumnes s'escolten entre ells a classe i se'ls proporciona una rúbrica per a la coavaluació, de manera que es pugui reflexionar sobre el valor de la lectura en veu alta.

20. És obvi que el narrador de la història és el Jan, però sabríeu dir a partir de la següent taula quin tipus de narrador és i quin és el punt de vista narratiu?

Aquesta activitat és una bona excusa per a treballar a classe els tipus de narradors i els punts de vista.

L'obra està escrita en primera persona, de manera que és el xiquet (el Jan) el narrador que relata el seu dia a dia, qui explica què fan els grans i quines conseqüències emocionals se'n deriven. Però ho fa amb ulls de nen. Si el narrador haguera estat un altre personatge o si haguera estat un narrador omniscient, el to hauria canviat per complet. Així, la poèticitat i de retruc la tendresa de l'estil hagués desaparegut en favor possiblement del detallisme.

Punt de vista intern (Narrador intradiegètic)	
El narrador està implicat en la història, n'és un personatge que no necessàriament ha de ser el principal. El narrador explica els fets a partir de l'experiència de viure'ls o d'haver-los viscut. En aquest últim cas, el narrador pot avançar coses que passaran al final de la història perquè coneix el desenllaç, però en canvi, no podrà endinsar-se en els pensaments dels personatges.	
Narrador protagonista	Es tracta del narrador autodiegètic, és a dir, aquell que explica la seva pròpia història. La veu és del tot subjectiva, ja que la visió dels fets és molt particular. Utilitza la primera persona del singular, tot i que de vegades podem trobar un narrador que fa servir la segona persona per amagar-s'hi.
Narrador testimoni	El narrador participa en la història, però no n'és el protagonista. També és subjectiu perquè veu la realitat a partir dels seus ulls
Punt de vista extern (Narrador extradiegètic)	
El punt de vista extern és el que adopten els narradors que no participen en la història, són entitats alienes a la relació espai/temps dels personatges que ho saben tot (o quasi tot): què es diu, què se sent i què es pensa. A més, pot saber coses que els personatges tampoc coneixen.	
Narrador omniscient	El narrador omniscient fa el paper d'un déu que ho sap absolutment tot. Aquest narrador utilitza la tercera persona i disposa la història a la seva conveniència, de manera que el lector n'accepta l'autoritat sobre la successió de fets i sobre com es disposen. El narrador omniscient, a més, té la capacitat opinativa d'influir en la consideració de les accions dels personatges.
Narrador quasi omniscient	Parlem de narrador quasi omniscient per a referir-nos al narrador que té la mateixa capacitat de la ubiqüitat que el narrador omniscient, però en aquest cas no pot transmetre els pensaments dels personatges. Es tracta d'una tècnica descriptiva propera a la de la càmera de vídeo: ressegueix tot el que fan els personatges, però deixa que l'espectador (en aquest cas el lector) jutge els esdeveniments i els comportaments.
Narrador equiscent	El narrador equiscent és un narrador omniscient les capacitats del qual es limiten a un personatge.

21. Trieu un capítol qualsevol i tracteu de canviar el punt de vista i el tipus de narrador: què ocorre? Per què creieu que l'autora ha triat aquest punt de vista i aquest narrador?

Es posen en comú les produccions i es reflexiona sobre com el punt de vista i el tipus de narrador pot canviar per complet l'objectiu d'una obra, l'estil i fins i tot la història que s'hi conta.

El que volem és fer reflexionar els alumnes sobre com és d'important la tria del narrador i del punt de vista en la disposició prèvia de la història. Amb les mostres que obtinguem podrem evidenciar com canvia per complet l'enfocament de la història.

És interessant remarcar el fet que l'autora, mentre pensava l'obra, va començar a escriure-la amb un narrador extern omniscient. Es va adonar que d'aquesta manera la malaltia prenia massa protagonisme. Així doncs, la tria de la veu del nen aporta uns matisos estilístics molt valuosos i afronta la història des d'una òptica molt significativa.

22. Al llarg del text, el narrador fa servir una tècnica per a reportar les veus dels seus familiars al seu discurs. Quina creieu que és?

A banda de la veu del narrador i l'estil directe dels personatges, de vegades escoltem la veu dels personatges mitjançant un recurs de report que el narrador-protagonista marca entre cometes. De vegades, aquestes cometes van més enllà de la funció intertextualitzadora, i denoten una intensitat semàntica que en alguns casos té a veure amb la ironia.

p. 16: «*El nen*» soc jo. Ara sempre que envien l'avi a fer algun encàrrec jo hi vaig de paquet.

p. 25: «*Jan, fill*» em desactiva, em fa callar sempre. «*Jan, fill*» és un senyal de stop, de fins aquí hem arribat. No he travessat mai cap «*Jan, fill*» encara.

p.75: «*Rei meu*» és la mare contenta.

p. 98: Però l'endemà al matí el Moisès no reia pas, feia una cara «*d'enterro*», que diu l'avi, que espantava.

p. 109: ...com els vells del pedrís, i em diu «*D'això es tracta, Jan, fill*».

p. 115: la calefacció és més pràctica i neta, «*però més*

cara», afegeix l'avi, que sempre té l'última paraula.

p. 129: *I quan diu «després» jo faig veure que no escolto.*

p. 136: *I ara, quan digui «casa nostra» voldrà dir de tots cinc.*

Per acabar-ho d'adobar, es pot posar l'exemple de l'ús de les cometes que fa Joan Fuster en la seva prosa assagística amb què alertava els lectors dels significats alternatius que contenia un mot en qüestió. Per exemple:

¿Inútil? Sí, és clar: l'esforç i el risc no hi tenen justificació. El gest es consuma en el buit, sota els llums comercials i bruscos de la pista, enmig de molts ulls que potser no saben mirar. Hi ha un silenci espès, una mica tèrbol, de respiracions contingudes. O no: la xaranga ataca un aire alegre, de solfa anònima i subalterna, per paradoxa. El circ és circ, al capdavant. I ells, els "artistes", s'hi juguen la vida. El moviment temerari crispa l'espai i, tanmateix, sembla acomplir-se amb precisió freda, impàvida, neutra. És el "número" de cada dia: un ofici com qualsevol altre. Però "ells", s'hi juguen la vida. (Sagitari, Joan Fuster, p. 47)

23. En el primer text de l'obra "Les clonetes", l'avi parla per primer cop del seu desmai. Què és el desmai i quina creus que és la relació d'aquest desmai amb el títol de l'obra? Per què creieu que apareix aquest element en la primera pàgina de l'obra?

El que pretenem és que els alumnes reflexionen sobre la importància que l'arbre tindrà al llarg de l'obra. Segurament, molts alumnes encara no sabran que un desmai és un tipus d'arbre, així que se'ls haurà d'induir a la recerca. A partir d'ací, podran generar connexions amb el títol de l'obra i continuar la lectura amb un ull posat a la importància que tindran els arbres en els propers capítols.

Una activitat interdisciplinària que se'n pot derivar és el treball amb l'àrea científica per tal de descobrir les característiques botàniques del desmai, així com la implantació de l'espècie en els nostres països.

24. Llegeix aquest fragment de l'article "Els primers arbres" de Tina Vallès i comenteu-lo amb el company a partir d'aquestes tres preguntes:

La meva família i jo vam viure vint anys en una casa amb jardí, a Premià de Mar, i al jardí, a banda d'un petit exèrcit de xiprers que ens havien de protegir la intimitat, hi havia un desmai joveníssim que ens esperava amb les branques esteses i en moviment. Durant aquells vint anys, l'arbre va créixer i nosaltres també. A l'hivern es quedava pelat i el pare pujava a una escala molt alta i l'acabava de podar amb una serra que li deixava un veí. A l'estiu les seves branques tocaven a terra, feia una ombra amable i mòbil i encatifava el terra de fulles grogues que la meva germana i jo recollíem gratant la gespa amb un rasclat més gros que nosaltres. Sé que ella recorda tant com jo l'olor que feien aquelles fulles quan les apilaves en un racó del jardí —tot i que a la seva memòria tenen més pes les «boles» dels xiprers que fèiem servir per pintar a les pedres del caminet que sortia de les escales de la terrassa. Era impossible deixar el terra del tot net, sempre hi quedaven unes quantes mostres grogues dibuixant una constel·lació imaginària sota la protecció dels impertorbables xiprers.

No m'agradava gens aquell desmai, perquè m'avorria passar el rasclat i perquè aquell arbre no em donava res, o això creia jo. Recordo el dia que els veïns van plantar un llimoner al seu jardí, «això sí que és un arbre», vaig pensar. Era petit, i no arribava a fer ni una dotzena de llimones l'any, però la veïna sempre ens en donava un parell allargant les mans per damunt del petit mur que ens separava, i jo les agafava i les ensumava fort abans de dur-les al rebost. Les ensumava mentre em mirava el nostre desmai esquitxant el terra de grocs inútils, que no servien per a fer suc ni per a perfumar rebosts.

I són aquells grocs inútils, aquelles constel·lacions imaginàries, el que ara trobo a faltar, i el pare dalt de l'escala, i ma germana i jo amb el rasclat, i tots els gats que vam tenir i que s'hi van emparar, i el so del violí desafinat de la veïna de davant esmorteït per aquelles branques dansaires, i els primers brots que apareixien cada primavera als seus braços nus i que feien cridar d'alegria a la mare, que sempre patia quan veia el pare podant el seu desmai.

La mare crec que va ser l'única que es va estimar

aquell arbre en temps real —jo me l'he estimat després, i estic segura que ma germana també. I ara li podria trucar i demanar-li pels arbres de la plaça Major de Montblanc, el poble que la va veure néixer i créixer, però em sabia greu que ella tampoc no sabés de quina espècie són i això la fes dubtar de la seva memòria, que ella sent que perd fulles sense la protecció de cap xiprer.

Fa mal pensar en aquell desmai, ara que deu començar a fer goig després del fred. Em pregunto com deu haver viscut ell aquest hivern atípic, qui li recull els grocs inútils, si encara esmorteïx instruments de corda desafinats, si el llimoner dels veïns fa més llimones ara, si el pare també l'enyora com la mare, com ma germana i com jo, aquell desmai.

[...] I si tingués valor un dia trucaria a aquella casa on vam viure durant vint anys —fins al beneït dia que vaig saber que el pare també s'equivocava— i demanaria que em deixessin passar un moment al jardí, per abraçar aquell desmai com ho feia el professor Basilio amb el seu cedre fins que el van talar, l'abraçaria, li escoltaria el xiuxiueig de les fulles, recolliria d'amagat uns quants grocs seus inútils —un grapat per a mi i un altre per a la meva germana, i també unes quantes «boles» de xiprer per a pintar pedres, sí— i abans d'anar-me'n miraria de reüll el llimoner de la veïna, i per una estona contradiria Fowles i la seva teoria dels arbres «reals», commovent-me amb la individualitat d'un ara vell desmai amb qui vaig créixer. (Fragment de l'article "Els primers arbres", publicat a Vilaweb el 28/04/2016)

a. Diu que no li agradava gens aquell desmai, creus que continua sense agradar-li? Què ha passat?

No és que no li agrada, sinó que la maduresa de l'edat adulta fa endolcir els records. La nostàlgia per un temps passat tendeix a fer-nos revisar conceptes vitals que ens havíem configurat d'una certa manera en un altre temps.

b. En realitat, què és el que troba a faltar de veritat?

El que troba a faltar en realitat no és l'arbre, sinó la vida que envoltava l'arbre: els anys d'infantesa.

c. Què significa per a l'autora el desmai de la casa on va créixer?

L'arbre, doncs, és un símbol metonímic d'un temps. Però podria haver estat una altra cosa: una joguina, una persona, un animal de companyia, etc.

Aquestes preguntes serveixen d'activitat de comprensió lectora sobre el text, però també d'escalfament per a la següent activitat.

25. Tot seguit, dediqueu uns segons a pensar quins són els arbres que han marcat la teua història personal: en coneixes els noms? Feu una descripció literària com la que fa l'autora de 200 paraules en què parleu de la relació personal amb l'arbre o amb algun element natural que us ha acompanyat en la vida.

Amb l'ajuda d'una **Base d'orientació**, se'ls demana que pensen en algun arbre o en algun entorn natural que els haja acompanyat durant algun moment de la vida. S'ha de remarcar que el que importa no és l'arbre o l'element natural en si mateix, sinó com aquell element simbolitza un temps (bo o dolent).

Aquesta activitat busca treballar el concepte de metonímia pel qual tendim a simplificar en un concepte una realitat més complexa. L'arbre, per a l'autora, simbolitza la infantesa i la joventut i un temps passat que recorda amb nostàlgia.

El recull de textos dels alumnes pot anar acompanyat del recull dels elements naturals significatius dels alumnes, de manera que es pot construir un "jardí" particular de la classe amb fotografies. Amb el jardí, es poden treballar aspectes de botànica amb el concurs de l'àrea de Ciències i encetar un petit projecte que conjumini la literatura i la ciència.

Des del punt de vista lingüístic, als alumnes se'ls pot demanar que tinguin molt en compte els sintagmes adjectivals a l'hora de descriure. Fins i tot, és interessant plantejar alguns reptes gramaticals i sintàctics per a l'escriptura:

Aquesta activitat pot funcionar amb altres paranys gramaticals segons el nivell d'assoliment del currículum.

- a. Sintagmes adjectivals en funció de Complement del Nom
- b. Sintagmes adjectivals en funció d'Atribut
- c. Adjectius qualificatius, relacionals i adverbials
- d. Adjectius anteposats i posposats al nom (canvi o manteniment de significat)
- e. Sintagmes adjectivals amb Especificadors i Complements

26. Creieu que la localització de la història és important? Recolliu els indrets que apareixen en la novel·la i creeu un mapa literari a *My maps*. Expliqueu en aquests mapes com creieu que afecten aquests indrets al protagonista de la història.

Ja en els primers capítols s'adverteix que la novel·la gira al voltant d'un eix espacial contraposat entre el poble (Vilaverd) i la ciutat (Barcelona). És interessant fer reflexionar sobre com tots dos llocs són cabdals per a la creació dels personatges de l'obra.

També cal parlar de la capacitat que sovint tenen els llocs d'esdevenir personatges per ells mateixos.

Una tasca molt senzilla és animar els alumnes a localitzar els espais i tractar de crear un mapa literari amb l'eina de *Google My Maps*: els alumnes identifiquen els indrets i poden afegir tot tipus d'informació al mapa (text, fotos, vídeos, etc.) i assenyalar els indrets mitjançant icones significatives.

Aquesta eina és molt útil per a les obres literàries d'aventures o de viatges, en què l'acció viatja per indrets diferents. Fins i tot, en les novel·les de ciència ficció o fantàstiques trobem mapes que intensifiquen la versemblança i situen el lector en l'acció de la història. En aquest sentit, els alumnes poden fer memòria de les obres que han llegit de les quals el fet de tenir un mapa hauria estat de gran ajuda. És interessant deixar un espai de diàleg i proposar alguns temes per al debat. Podem repartir un d'aquests temes a cada grup de debat o deixar que parlen del que vulguen.

- a. Un mapa pot ajudar el lector a situar-se però dificulta la capacitat d'imaginar per un mateix.

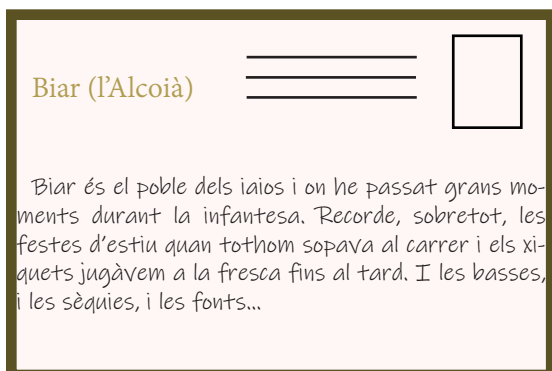
- b. La localització d'una història és de les coses més importants d'una novel·la
- c. És més eficaç una localització real que una d'inventada.
- d. Ens agraden més les històries que ocorren en llocs que reconeixem com a propis.

28. Quins són els vostres espais vitals amb què escriuríeu una novel·la? Porteu unes fotografies d'aquests llocs i creeu unes postals literàries: digueu al darrere de cada fotografia què signifiquen per a vosaltres i com han influït en la vostra personalitat. Per a compartir els espais, podeu penjar totes les fotografies.

En aquest sentit, es pot demanar als alumnes que pensen en els espais que han configurat la seua identitat i si troben que també compten amb un eix dual (poble-ciutat) com en l'obra. Per a fer-ho possible, se'ls demana que porten fotografies d'aquests espais i que expliquen a la classe com han influït en la història personal o familiar. Finalment, se'ls anima perquè compartisquen les postals penjant-les d'un arbre: el particular "arbre de la memòria de la classe".

En les postals, a banda del petit text literari, també es podria afegir el resultat de la dedicatòria poètica de l'activitat 13.

29. Segur que parleu més d'una llengua, fins i tot és probable que la vostra llengua inicial no siga el català. Tracteu de traduir a aquesta llengua el fragment "Cap carta". Un cop traduït, enregistreu-lo i pugeu-lo al portafolis literari. Compareu com sona amb altres companys!

En aquesta activitat tractem de recuperar la biografia lingüística de cada alumne i posar en valor la diversitat a la classe. Pot funcionar molt bé en grups heterogenis i de procedències familiars diverses.

S'ha triat aquest fragment per l'esti literari i la poèticitat que comporta, d'aquesta manera l'elocució en cada llengua requerirà una preparació adient.

Ací es pot parlar de la dificultat del traductor d'aconseguir traduir expressions, títols o mots que no tenen el mateix significat en una altra llengua o que fins i tot no tenen cap sentit. També es pot parlar de la tasca del traductor a l'hora de trobar un estil propi, de manera que cadascú en la seua traducció pot tractar de convertir-se en un traductor amb personalitat pròpia.

30. L'avi està malalt, però en cap moment co-neixem el nom de la malaltia ni apareix cap tipus d'escena on hi haja metges o medicaments. Amb l'ajuda d'aquest quadre, preneu nota durant la lectura dels moments en què es mostre l'evolució de la malaltia. Com fa possible l'autora perquè coneguem els símptomes de la malaltia i el desenvolupament?

Durant la novel·la, l'autora va deixant anar pín-doles sobre el desenvolupament de la malaltia de forma implícita. En cap moment, però, es parla d'Alzheimer. La malaltia funciona com a interruptor per a la descoberta del nen sobre qui són els seus avis i com se n'ha de gestionar el llegat.

Amb l'ajuda d'una taula com aquesta, els alumnes poden resseguir les fases de la malaltia amb extractes que expliciten com l'avi va perdent la memòria. En acabar la lectura, cada alumne obtindrà una visió panoràmica de com l'autora ha gestionat aquest element al llarg de l'obra.

Amb la taula a la mà es poden plantejar diverses qüestions per a treballar en grup o individualment:

- a. La pèrdua progressiva de la memòria: d'oblits senzills a la pèrdua de consciència.

- b. La malaltia com a personatge secundari.
- c. La malaltia sense nom: eufemisme, tabú o estratègia de l'autora?
- d. El rebuig i l'acceptació de la malaltia.

Pàg.	Fragment	Comentari
79	<i>Aquest "ai, Jan" és nou.</i>	El Jan intueix que a l'avi li passa alguna cosa. L'avi s'ha oblidat l'entrepà i se n'ha adonat tot just quan el nen surt d'escola. L'avi pren consciència de com avança la malaltia.
83	<i>Primer serà la memòria.</i>	Després que l'avi s'oblidara el berenar torna a casa capcot i angoixat. La primera cosa que diu és aquesta oració, que sembla haver sortit de la boca d'un metge vaticinant el que ocorrerà. Cada cop es fa més evident.
167	<i>I ara que l'avi s'adorm més sovint a la butaca...</i>	Cada cop més, l'avi es mostra absent i deixa de participar en les converses i en els afers de la casa.
169	<i>Ara soc jo qui avisa l'avi, gairebé mai al revés.</i>	A l'hora de sopar, és el nen qui s'encarrega d'avisar l'avi. L'avi ja està perdent la noció del temps i de les necessitats més fonamentals, com el menjar.

31. Repartiu-vos els fragments traduïts del text "Cap carta" i mireu de preparar-ne una lectura en veu alta.

Amb les mostres traduïdes que ens han cedit les editorials, podem fer que els alumnes prenguen contacte amb llengües romàniques. Per grups, poden tractar de preparar una lectura del fragment.

La dinàmica de grups d'experts pot ajudar a preparar la tasca: en grups de quatre, cada alumne rep un text d'una de les quatre llengües romàniques tret del castalà i el castellà. Cada alumne pren el seu text i es mou a un altre grup on trobarà altres alumnes amb la mateixa traducció, i entre aquests alumnes es treballa aquest text a partir d'una base d'orientació. Un cop s'ha establert una lectura base, cada alumne torna al seu grup original i fa la lectura pertinent, de manera que tothom hi participa i fa d'expert.

L'activitat pot resultar molt interessant per a acostar-se a la realitat de les llengües romàniques i per a donar-se que la transparència lingüística fa que es puguin entendre molt fàcilment sense tenir-ne un gran coneixement.

Si es vol aprofundir sobre els elements lingüístics, es pot fer una sessió sobre les diferències i semblances del lèxic i de la morfosintaxi, de manera que els alumnes continuen reflexionant sobre el concepte de transparència lingüística i aprenen a veure aquestes llengües com a realitats properes.

Per a completar l'activitat, es pot buscar complicitats amb l'àrea de llengua anglesa i demanar que proven a fer-ne una traducció.

NINGUNA CARTA (Castellà)

Si mi vida fuera una novela, al día siguiente de la muerte del abuelo, mamá o quizá la abuela me darían una carta suya llena de consejos, con una despedida muy emotiva, con una de esas frases que el protagonista repetiría siempre que se topara con una duda, una frase que repetiría a sus hijos y a sus nietos y que quizá un día él también escribiría en una carta de despedida.

Pero en la vida real no hay cartas de despedida con frases escritas para emocionar. Y el abuelo está vivo. Todavía. El abuelo no ha escrito ninguna carta porque desde hace unos meses se despide de mí poquito a poco. (Editorial Anagrama, traducció de Carlos Mayor)

NENHUMA CARTA (Portuguès)

Se a minha vida fosse um romance, ao outro dia da morte do meu avô, a minha mãe, ou talvez a minha avó, dar-me-ia uma carta dele cheia de conselhos e com um adeus bem emotivo, com uma daquelas frases que o protagonista repetiria sempre que tropeçasse com uma dúvida, que a repetiria aos seus filhos e aos seus netos e que talvez um dia também ele mesmo a escrevesse numa carta de despedida.

Mas na vida real não há cartas de despedida com frases escritas para emocionar. E o meu avô está vivo. Ainda. O meu avô não escreveu nenhuma carta, porque há uns meses que se despede de mim aos poucos. (Editorial Don Quixote, traducció d'Artur Guerra i Cristina Rodríguez)

NINGUNHA CARTA (Gallec)

Se a miña vida fose unha novela, ao día seguinte da morte do avó, miña nai ou talvez a avoa daríanme unha carta súa chea de consellos e cunha despedida ben emotiva, cunha daquelas frases que o protagonista repetiría sempre que topase cunha dúbida, que lla repetiría aos seus fillos e aos seus netos e que se cadra un día tamén a escribiría el mesmo nunha carta de adeus.

Na vida real, porén, non hai cartas de despedida con frases escritas para emocionar. E o avó está vivo. Ainda. O avó non escribiu carta ningunha porque desde hai uns meses se despide de min pouco e pouco. (Editorial Kalandraka, traducció de Xavier Rodríguez Baixeras)

AUCUNE LETTRE (Francès)

Si ma vie était un roman, le lendemain de la mort de papi, maman, ou mamie peut-être, me remettrait une lettre de lui. Ce serait une lettre pleine de conseils, avec un adieu émouvant, une de ces phrases que le héros se remémore ensuite dès qu'il a un doute, qu'il répète à ses enfants et à ses petits-enfants, et qu'il écrit lui-même dans une lettre d'adieu.

Mais dans la vraie vie il n'y a pas d'adieu avec des phrases écrites pour émouvoir. Et papi est vivant. Encore. Papi n'a écrit aucune lettre parce que ça fait des mois qu'il fait ses adieux par petits bouts. (Editorial Philippe Rey, traducció de Juliette Lemerle)

NESSUNA LETTERA (Italià)

Se la mia vita fosse un romanzo, il giorno dopo la morte del nonno, mamma o forse la nonna mi consegnerebbero una sua lettera piena di consigli e con un addio molto sentimentale, con una di quelle frasi che il protagonista ripeterebbe ogni volta si trovasse di fronte a un dubbio, che ripeterebbe ai suoi figli e ai suoi nipoti e che forse un giorno lui stesso scriverrebbe in una lettera d'addio.

Ma nella vita reale non ci sono lettere d'addio con frasi scritte per commuovere. E mio nonno è vivo. Ancora.

Il nonno non mi ha scritto nessuna lettera, perché mi sta salutando da mesi, un po' alla volta. (Editorial Solferino, traducció de Sara Cavarero)

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Durant la lectura Comprensió focalitzada

En aquest apartat, tractem de forma individualitzada alguns textos perquè el professor pugui treballar la lectura de forma compartida. La metodologia de la majoria de propostes és de caire reflexiu al voltant de l'exègesi del text. Les aportacions dels alumnes poden reflectir-se en el portafolis literari i generar debats sobre el procés de lectura.

32. En el capítol "D'avions", el Jan demana al pare que li expliqui contes que no facen pensar com ho fa la faula de la formiga i la cigala. Així que pare i fill se n'inventen un d'avions fet a mida.

Per què creieu que el Jan necessita més contes d'avions i menys faules? Us ha passat alguna volta?

El gènere de la faula té la capacitat d'explicar històries a partir d'éssers que encarnen valors humans, com la formiga i la cigala. El Jan no sap per què, però intueix que aquest tipus de faules li fan pensar massa. De fet, aquestes històries contenen molta càrrega de moralitat, que és en definitiva el que atemoreix el nen. El conte, en canvi, molt més realista i desproveït de metàfora, proporciona al Jan la senzillesa que necessita en aquests moments.

Ben mirat, el nen actua com un adult: en moments greus, tractem de fugir de la crua realitat. Els contes d'avions amb finals feliços són un bàlsam per a l'ànima.

33. "L'hivern de l'avi" és un petit conte dintre de la novel·la. El Jan somia amb la família, però com si foren personatges d'una faula. Quina relació creieu que té el somni amb la realitat de la seua família?

"I d'un salt es va asseure al meu llit i el conte no el va llegir d'enlloc, ens el vam inventar tots dos, ens el vam fer a mida. Era un conte ple de vols i dies de sol i amb un final que ens enlairava". (p. 54)

El Jan, tot i que no vol sentir parlar de la faula de la formiga i la cigala, somia que tots els membres de la família són personatges de la faula, l'avi la cigala i la resta les formigues. Les formigues es preparen per a més hiverns que han de venir, mentre que la cigala "s'emparra" a una figuera perquè ja té tota la faena feta. Tot i que ell vol ajudar l'avi, hi ha algun disseny que li ho impedeix, potser el temps -o la sordidesa de la mateixa realitat. Es tracta d'una premonició en forma de somni que el Jan no acaba d'entendre.

34. Des que la mare del protagonista li explica per què es diu Jan, la lletra "o" pren una simbologia i un significat especial per al nen. Per què creieu que ocorre?

El Jan descobreix que el seu nom prové del de l'avi, però sense la lletra "o". Es tracta d'un vincle que no acaba d'agradar-li perquè en aquell moment el nen està enfadat amb l'avi. El nen lluita per amagar aquesta lletra que sembla que s'agegant cada cop més. La "o" simbolitza la presència de l'avi en el nen, el qual

arriba a somniar-la. Finalment, el Jan arriba a la conclusió que aquest vincle que l'uneix amb l'avi és un rellotge, com els que arreglava l'avi. El rellotge és un personatge de la novel·la que és present sempre; el temps de l'avi que s'esgota fa el paper d'antagonista únic.

35. Quin significat creieu que pot tenir aquest fragment?

"[...] i tenyim el carrer amb una ombra nova que em sembla que ha vingut per quedar-se". (p. 81)

Les ombres són espectres de l'altre jo que els empaïta. Són la causa per la qual han de fugir, la càrrega de la qual no es poden despendre junts.

Amb aquesta activitat els podem induir a pensar quines són les ombres que persegueixen els alumnes. Les ombres són les cabòries i els neguits de cadascú. Pot tractar-se d'una activitat d'expressió escrita o oral, però també de desenvolupament artístic. A banda d'analitzar les ombres, també es poden treballar solucions per a fugir-ne.

36. En el capítol "Sord" el Jan expressa el desig d'ésser sord per no haver d'escoltar segons quines coses que no és capaç d'entendre; fins i tot, la profunditat del seu neguit s'accentua en reconèixer que tot i ésser sord, continuaria comprènent els missatges que a casa s'adrecen amb el cos. Més endavant, assegura que el que resulta més molest no són les paraules sinó els silencis.

Per què creieu que els silencis fan tan mal? Què signifiquen els silencis?

Els silencis són les llacunes de l'avi, els silencis incomoden el Jan i tota la família perquè expliciten una absència, preconitzen un final incert. El silenci, aquí, esdevé un soroll eixordador que el Jan és incapaç d'assumir, per això diu que voldria ser sord per a aquest silenci.

Es pot parlar de les situacions incòmodes que es tenen quan apareixen aquests silencis en una relació i treballar estratègies per trencar-los. Podem animar-los a buscar mecanismes per a combatre'ls i que els ajuden en situacions semblants.

37. Comenteu aquesta frase i expliqueu-ne el significat implícit:

"I ara entenc per què pesava tant la porta: l'avi la mirava" (p. 87)

Amb aquesta pregunta es pretén aprofundir en el concepte de creació de metàfores. Segons un esquema senzill podríem dir que *una mirada pesa*. En aquest cas, la mirada és una metonímia del propi avi. El llenguatge poètic de Tina Vallès confereix un sentit únic a aquestes escenes quotidianes: fora de l'habitació del Jan, on la sordidesa de la vida fa camí, la realitat té un pes inabastable. El causant d'aquesta nova realitat és la malaltia de l'avi i la capacitat del xiquet a avenir-s'hi.

38. Amb tota probabilitat no hi ha un fragment més reeixit sobre els records sensorials com el de les magdalenes de Marcel Proust. Llegiu el fragment i compareu-lo amb el capítol "Llenya" (p. 95).

"I de cop i volta el record m'ha aparegut. Aquest gust era el del bocinet de magdalena que el diumenge de matí a Combray (perquè tal dia com aquell no sortia abans de l'hora d'anar a missa), quan anava a dir-li bon dia a la seva habitació, la tia Léonie m'oferia després d'haver-lo sucat en la seva infusió de te o de til·la. La vista de la magdalena no m'havia recordat res abans d'haver-la tastada; potser perquè, havent-ne vist sovint després, sense menjar-ne, sobre els taulells dels pastissers, la seva imatge havia abandonat aquests dies de Combray per lligar-se amb altres de més recents; potser perquè, d'aquests records abandonats tant de temps defora de la memòria, no em sobrevivia res, tot s'havia disgregat;

les formes i també aquella de la copinyeta de pastisseria, tan grassament sensual sota els seus plecs severes i devots s'havien abolides, o endormissades, havien perdut la força d'expansió que els hauria permès d'assolir la consciència. Però quan, d'un vell passat, no en sobreviuu res, després de la mort dels éssers, després de la destrucció de les coses, soles, més fràgils, però més vivaces, més immaterials, més persistents, més fidels, l'olor i el sabor queden encara molt de temps, com ànimes, que han de recordar, esperar, esperar, sobre la ruïna de tota la resta, portar sense desmai, amb la seva goteta quasi impalpable, l'edifici immens del record.

I així que vaig haver reconegut el gust del bocí de magdalena sucada en la til·la que em donava la meva tia (encara que no sabés encara i hagués de remetre a molt més tard descobrir per què aquest record em feia tan feliç), tot d'una la vella casa grisa sobre el carrer, on era la meva habitació, va venir com un decorat de teatre a enganxar-se al petit pavelló que donava al jardí i que havien construït pels meus pares a la part de darrere (aquest llenç truncat que només havia vist fins en aquell moment); i, amb la casa, la vila, des del matí fins al vespre i a tota hora, la plaça on m'enviaven abans de dinar, els carrers on anava a fer encàrrecs, els camins que prenia si feia bon temps. I com en aquell joc amb què es diverteixen els japonesos de mullar dins un bol de porcellana ple d'aigua bocinets de paper fins aleshores indistints que, tot just s'hi han ficat, s'estiren, prenen contorns, s'acolorixen, es diferencien, tornen flors, cases, personatges consistentes i coneguts, igualment ara totes les flors del nostre jardí i les del parc del senyor Swann, i els nenúfars de la Vivonne, i la bona gent del poble i les seves casetes i l'església i tot Combray i els seus encontorns, tot això que pren forma i solidesa, va sortir, vila i jardins, de la meva tassa de te." (Marcel Proust, **Fragment** de *A la recerca del temps perdut: Pel cantó de Swann*. Columna Edicions, S.A., 1990, primera part, capítol I).

a. Quins són els millors records de Proust?

b. Per què diu que aquests records són els que ho sobreviuen tot?

c. I vosaltres, teniu algun tipus de record sensorial semblant?

Amb aquesta proposta es pretén oferir als alumnes un tast del millor de la literatura universal a partir d'un dels tòpics més comuns: l'evocació dels records. Tina Vallès, en el capítol "Llenya", utilitza el mateix mecanisme que Proust, però en aquest amb un punt de vista diferent, el d'un nen que està construint la seva memòria. Amb tota probabilitat, el Jan conservarà algun d'aquests records que emergiran en algun moment de la seva vida.

Els alumnes poden llegir aquest fragment de Proust i comparar la suggestió dels records amb els de la Tina Vallès. Poden debatre sobre el perquè de la supervivència d'aquests records. Finalment, es pot demanar als alumnes que comenten quins són els seus records sensorials. Com a activitat final, també cabria la possibilitat de generar un petit text literari al voltant d'aquests records personals.

38. Proust parla de "l'edifici immens del record", però un altre escriptor molt més antic com sant Agustí ja parlava de "l'ample palau de la memòria". Joan Francesc Mira, a l'obra *El tramvia groc*, parla d'aquest palau així:

"[...]Una primera vegada, doncs, per a les paraules i per a la seua associació amb les emocions, amb les cares d'algunes dones o d'alguns infants, amb el color d'una beguda, l'olor de la terra quan plou, el gust d'alguna pell tastada, totes aquestes coses amb les quals després es fan poemes o pàgines de prosa. És indiferent que els narradors presentem les històries com a fruit visible d'un passat personal o del passat de l'heroi que les narra, o que les presentem com a invenció del tot deslligada del concepte històric o psicològic de memòria. Tant se val: la matèria narrada apareixerà o no com a memòria, però els materials mateixos de la construcció narrativa, les cares i els ulls, les pells, els colors i les olors, la música dels sons, són memòria i no poden ser cap altra cosa. Vibracions: lírica o psicologia. «Music, when soft voices dry, / Vibrates in the memory. / Odors, when sweet violets sicken, / live within the sense they quicken», escrivia Shelley i jo gairebé tremole d'haver-ho de traduir, de tan delicat com és: «La música, quan les veus suaus s'assequen, / vibra en la memòria. / Les olors, quan les dolces violetes ja es marceixen, / viuen dins del sentit que aviven». (Joan Francesc

Mira, *El tramvia groc*, Ed. Proa, 2013, p. 9)

Segons aquest text de Joan Francesc Mira, comenteu la següent afirmació:

“Tota literatura neix de la memòria”.

Amb aquest text es pretén induir als alumnes a reflexionar sobre el material amb què els autors construeixen la literatura. Tornem a plantejar ací l'element biogràfic com a *leitmotiv* de la creació literària, però sense que això vulga dir que la història es basa en la pròpia vida. Tot creador, en tant que individu memoriat, pren dels records (d'allò que coneix i que per tant recorda) la matèria bàsica de la seva creació. Així, les experiències personals i la formació cultural són claus en aquest aspecte.

39. En el capítol “Bull negre” (p. 90) trobem una descripció literària pròpia d'una escena familiar amb què probablement s'identifica molta gent: el moment de preparar l'àpat i parar taula.

Feu una petita descripció literària semblant sobre els costums de casa amb els personatges reals que trieu. Això sí, haureu de fer-ho utilitzant alguna d'aquestes figures retòriques: paradoxa, anacolut, hipèrbole, personificació, comparació, metàfora, paral·lelisme, encadenament d'epítets, asíndeton, polisíndeton.

Amb aquesta activitat es pretén potenciar l'expressió artística dels alumnes mitjançant la recreació d'un llenguatge poètic i literari. Per a plantejar l'activitat, el professor pot demanar que els alumnes trien un grup de figures retòriques o bé sortejar a l'atzar un grup per a cada alumne, de manera que es planteja l'activitat com un repte. És una bona manera de posar en pràctica les figures retòriques en la prosa.

40. Al tros del poble, l'avi i l'àvia tenen plantat un hort i uns quants fruiters. Mentre l'amic del Jan dorm sota un ametller, l'avi i el net s'entretenen “repassant arbre per arbre la història de la família”. Quina relació creieu que hi ha entre aquesta frase i el títol de l'obra?

L'obra de Tina Vallès gira entorn a la construcció

de la memòria a partir de les vivències que un va adquirint des de la infantesa. Per a fer-ho, aprofita la malaltia de l'avi com a element de conflicte entre la transmissió generacional de sabers. El nen, sense voler, s'esforça a retenir tot el que li ocorre perquè d'alguna manera intueix que aquella vivència li marcarà per sempre. A més, l'avi també s'esmerça a transmetre al net un bonic record mitjançant la metàfora de l'arbre com a dipositori de les memòries familiars. *La memòria de l'arbre* és, doncs, la saba familiar transmesa de generació en generació. Els arbres dels trossos representen, talment com uns tòtems, els membres de la família que ja no hi són, però que viuen en el record gràcies, en part, als arbres.

41. A la mare sembla que Vilaverd “l'afavoreix”, en canvi al pare sembla que no li vaig tan bé:

Podríeu dir per quins motius la mare i el pare senten coses diferents cada cop que visiten Vilaverd?

-Preparats?

El pare sempre diu això quan apaga el motor un cop ha aparcat a la plaça major. Llavors la mare rondina i li diu que mira que arriba a ser de ciutat, i surt del cotxe i agafa tant d'aire que em penso que un dia s'inflarà i sortirà volant.

En aquesta pregunta pretenem posar de manifest la dicotomia entre poble i ciutat encarnada en les figures del pare i la mare del Jan. Així com ella és nascuda al poble i cada cop que hi va rejoyeneix i ho gaudeix, sembla que ell no acaba de trobar-s'hi i la visita es transforma en un suplici.

La pregunta pot derivar en un debat competitiu al voltant d'una afirmació: la ciutat (o el poble) com a localització ideal per a les novel·les.

Cada equip haurà de treballar arguments a favor i en contra de l'afirmació, de manera que només sabran quina postura hauran de defensar en el moment del debat. Aquest plantejament és el que es fa servir en la Lliga de debat Universitària de la Xarxa Vives. Es tracta d'una activitat per a fomentar l'expressió oral i els textos opinatius que pot resultar molt engrescadora.

Per a conèixer més detalls de com es pot organitzar un debat es pot visitar la pàgina de la [Lliga de debat](#).

42. Mireu de fer un llistat amb els trets característics del personatge de la Crua i comenteu a quin arquetip correspon. Poseu en comú les respostes i parleu de personatges semblants que us vinguin al cap.

Creieu que és un personatge positiu?

Aquesta pregunta pot resultar interessant per a parlar dels arquetips i estereotips en el món de la literatura (i/o el cinema). En aquest cas, la Crua encarna un personatge llobregós que genera paor només amb el nom. La senyora Manela, que és com es diu realment, rep el malnom del poble no debades, ja que regenta una carnisseria. El dol pel seu marit ja fa més de trenta anys li profereix un aire encara més malèvol, i la malaltia per la qual no pot exposar-se a la llum del sol la fa estar més a prop del vampirisme que dels humans corrents, amb ulleres fosques incloses. No falta el bastó de branca encorbat i els cabells grisos recollits en un monyo. Ella sap quin paper juga, i per això etziba comentaris tenebrosos als xiquets que la visiten.

Estem davant del clàssic estereotip de bruixa que ha fet patir la canalla des de segles: el nom, la fesomia, el bastó, la mirada, les paraules. Un arquetip per als nens dels últims 60 anys podria ser la bruixa de Blancaneus, la Vella Quaresma, la Bruixa Avorrida de les Tres Bessones... però més properes són les bruixes populars, com la de la rondalla "I queixalets també", originària de Penàguila (l'Alcoià).

Els alumnes han de ser capaços de llistar aquestes característiques físiques, psicològiques i actitudinals i fer lligams amb la seva experiència. La conversa entre ells pot arribar a fer aflorar nous arquetips i figures de l'imaginari col·lectiu.

Amb l'última pregunta es pretén conduir els alumnes a la reflexió sobre si els personatges, tot i els arquetips existents, són flexibles i poden exercir altres papers en la literatura.

43. En el capítol "La Plaça Major" es fa evident com a molts pobles manca una vida cultural activa. Com passen les tardes els grans?

Imagineu que sou a les portes d'unes eleccions municipals i cada grup sou un partit polític. Feu 5 propostes coherents i factibles per a dinamitzar la vida de la gent gran al poble. Poseu-les en comú i feu-ne un debat.

Amb la mateixa metodologia que la proposta de debat de l'activitat 41, plantegeu aquesta activitat com si els alumnes fossin candidats a l'alcaldia. Es tracta d'empatitzar amb la gent gran dels pobles i adonar-se de com pot ser de diferent la vida entre un poble i una ciutat.

44. Al capítol "El terrat", la mare es mostra satisfeta amb ben poca cosa:

"[...] la mare diu que té prou llum per veure el que ha de veure, els ulls brillants del pare, els estels, la lluna i el vidre de les copes".

Transformeu aquest fragment en un poema breu que contingui una estrofa més. Podeu guiar-vos amb aquest exemple:

Amb aquesta activitat pretenem transportar l'estil poètic de la Tina Vallés cap als versos formals d'una poesia. Ens adonem que la prosa i la poesia poden estar molt juntes si apliquem certs mecanismes expressius i formals, com el pas de la línia al vers, la supressió de verbs, l'ús de figures retòriques bàsiques com la metàfora, la comparació o els paral·lelismes. És un bon moment per a practicar la creació poètica i conèixer els mecanismes habituals del català i les llicències mètriques per a crear versos.

Per a crear el poema podem demanar als alumnes que s'ajusten a uns criteris generals per a tots, i que a partir d'ací puguin deixar-se anar cadascú per on vulga.

Criteris generals	Criteris personals (cada alumne)
Dues estrofes	
Quartetes	
Versos decasíl·labs	
Mots necessaris: copa de vi, estel, lluna, ulls	
Un paral·lelisme	
Una metàfora	
Una comparació	
Un encavallament	

*Sota la nit d'estiu, els teus ulls brillen,
com les llàgrimes de vi negre copa avall,
com el titil·leig d'estels que riuen,
com si la lluna no s'hagués de morir mai.*

*Frescoreta d'emparrat i marinada calenta,
al terrat del poble sento el calfred,
de voler tenir-te, amor, distreta,
sempre a prop de Vilaverd.*

Els resultats es revisen, es corregeixen i es milloren. Les composicions poden difondre's plegades al voltant d'una il·lustració en algun lloc del centre educatiu; també es pot demanar que cada alumne faci un post a Instagram amb una imatge i el seu text poètic acompanyats d'una etiqueta general.

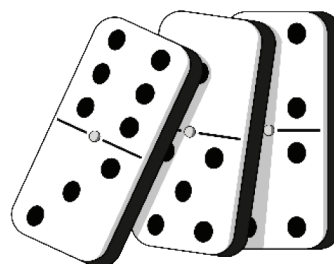

45. Quan el Jan s'ha d'enfrontar a la malaltia de l'avi i mirar-lo als ulls no pot contenir-se de plorar i es llança als seus braços. L'escena és molt plàstica i quasi es pot tocar amb les mans, però sense caure en el sentimentalisme. Quin detall creieu que fa trençar la pesantor de l'escena?

En aquesta escena tan dramàtica s'està a punt de caure en el sentimentalisme i en el drama desmesurat, però just abans l'autora fa un gir gràcies a un element inesperat de l'escenari que cobra vida: una fitxa de dòmino que cau a terra. Amb aquesta maniobra, l'autora trenca el nus de la gola del lector (i dels personatges) i ens prepara per al següent capítol.

46. La peça de dòmino que cau en el capítol "La fitxa" és el doble blanc, una fitxa buida. Creus que és casual? Quin significat té aquesta peça en aquest capítol?

El doble blanc és una mena de premonició del que succeirà més endavant. Es tracta d'una metàfora del que representa la buidor que sent la família, en especial l'àvia i l'avi, tots dos per raons diferents. El doble blanc, a partir d'ara, es transforma en una mena de talismà o penyora per al Jan que anirà adquirint significats a mesura que vaja acceptant la situació.

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Després de la lectura

47. Ara que ja heu llegit l'obra és un bon moment per a revisar impressions i idees inicials. Per què no comencem pel principi? Mireu la portada i reflexioneu sobre la il·lustració: escrigueu un petit text sobre la relació entre el text literari i la portada.

En aquesta activitat tractem que els alumnes revisin les primeres impressions abans de la lectura amb una mirada enrere cap a la portada de l'obra. A partir d'una reflexió individual per escrit s'intenta que elaboren una mena de sinopsi general de l'obra posant en relació la tria de la imatge de la portada.

La resposta és molt oberta, però els alumnes haurien de considerar els elements visuals de la portada com les fulles de l'arbre i la persona que s'hi enfila com un paral·lelisme entre el Jan/Joan i les memòries i els records de l'avi; així doncs, el tram de fulles de ferro significaria l'arquitectura de la memòria familiar que fa créixer i escalar els seus membres.

48. Ara és el vostre torn. Elaboreu una il·lustració alternativa sobre la novel·la i compartiu-la amb la classe.

Amb el concurs d'altres matèries com Educació Visual i Plàstica es planteja la creació d'una portada paral·lela. Per a dur a terme aquesta tasca, cal una reflexió profunda sobre els elements claus de la novel·la. No cal que l'alumne trie de forma holística tots els símbols que hi apareixen, potser només caldrà que se centren en un o dos elements que hi ha aparegut per a fer la seva creació. De manera que

resultaria una portada metonímica. Els productes finals es poden exposar i comentar.

En aquest cas, se'ls anima a trobar altres símbols que apareixen en la novel·la:

- Les fitxes del dòmino
- Els rellotges
- La lletra O

49. L'autor de la primera citació és Gonçalo Tavares, un jove escriptor portuguès del qual la Tina Vallés és una gran lectora. La Tina explica que li agrada perquè escriu deixant al lector l'espai necessari perquè siga ell qui reconstrueixi allò que hi ha entre una frase i una altra. Això té a veure amb la creació d'un llenguatge literari suggeridor i implícit, metafòric i poètic.

Torneu a llegir aquests fragments i tracteu de reconstruir amb un petit text literari el que suggereixen els fragments subratllats:

“Jan, fill, intenta dormir –em va dir després de fer-me el petó de bona nit. I em vaig desactivar”. (pàg. 26)

“Ens hem d'acabar de fer a la idea del canvi –va dir el pare mentre agafava fort la mà de la mare”. (pàg. 23)

“Demà mirarem els arbres, Jan”. (pàg. 31)

“Només miro. No cal veure res”. (pàg. 40)

“Després d’esmorzar us croissants de goma [...] hem arribat a Vilaverd a les deu tocadetes. I en sortir del cotxe l’alegria ha fugit cap a Barcelona. L’avi ha sortit el primer i s’ha quedat quiet mirant-se el pedrís, encara buit a aquella hora...” (pàg. 134)

50. Al final del llibre trobem una cita a mode de cloenda. Es tracta de l’últim vers del poema *Fidelitat* de Josep Carner. Llegiu la poesia i digueu quin significat creieu que té el vers al final de l’obra.

FIDELITAT (*Arbres*, 1953)

Un salze vell aquesta riba empara
tot dolencós de l’aire que el despulla;
ja, malmenat pel vent, s’acaramulla
el trist fullam vora la soca mare.

Vindran els dies de delit encara;
bé li ho prediu en la més fina agulla
del seu brancatge, vora el cim, la fulla
que hi menyspreà la rufagada avara.

Car si llarga com mai la nit davalla,
la fulla, l’encongida romanalla,
fins quan, punyent, el gebre la trastoca,

parla d’una futura revifalla
amb veu poruga, a cada instant més poca:
i, tot finant, rejoyeneix la soca.

Amb aquesta activitat tornem a treballar els paratextos, en aquest cas la cita del final de l’obra amb què l’autora ha volgut cloure-la. Es tracta d’un vers que canta al naixement i a l’esperança a partir de la mort, o dit amb unes altres paraules, el cicle de la vida.

El Jan, ací, és la futura revifalla del brancatge que, tot i veure com moren altres branques, està a punt per a un nou cicle vital.

Als alumnes els podem demanar que preparen la poesia per a ser recitada en veu alta. Caldrà treballar-la des del punt de vista lèxic. A banda, es pot treballar què és un sonet i com s’ha de llegir aquest gènere.

51. Remeneu el llibre i tracteu de respondre aquestes preguntes:

- Quina arquitectura utilitza l’autora per a organitzar la novel·la?
- Creieu que és habitual aquesta forma de disposar una història?
- Els títols de cada secció i de cada capítol tenen alguna relació?
- Quins creieu que són els motius per a estructurar l’obra en aquesta disposició? Hi ha a l’obra algun símbol que servisca per a explicar l’arquitectura de l’obra?

Normalment, un lector poc habitual llegeix el text sense copsar els elements arquitectònics de l’obra. Amb aquesta activitat induïm els alumnes a reflexionar sobre com és d’important la disposició del text. En aquest cas, *L’arbre de la memòria* està organitzat en 11 capítols temàtics que orbiten sobre elements cabdals de l’obra: personatges, moments, llocs, símbols. Al seu torn, cada capítol compta amb 11 bocins petits en què el Jan conta l’evolució de la convivència amb els avis mentre la malaltia també evoluciona.

Tot plegat, permet el lector d’obrir l’obra a l’atzar i llegir un text qualsevol perquè tots els textos funcionen per ells mateixos, però plegats treballen com a part d’un mecanisme precís, com les fitxes d’un dòmino o com l’engranatge d’un rellotge.

Així doncs, la topografia del llibre proporciona indicis per a resseguir la lectura: cada text ve introduït per un títol curt que correspon a una part del text que el segueix, de manera que de forma implícita cada títol és com una part de la fitxa de dòmino que

lliga amb el següent títol. Tot encaixa.

Per a poder tractar aquestes consideracions a classe, fóra bo que els alumnes es disposaren en petits grups de debat i que s'explicaren les teories sobre les preguntes que es plantegen al principi. Prèviament, el professor pot haver donat a cada membre del grup només una de les quatre preguntes. Després d'uns minuts de debat, un representant de cada grup explica a la resta de la classe les conclusions a què han arribat.

52. Al llarg de l'obra el número 11 té una presència continuada. A banda del nombre de textos i capítols, hi ha altres elements que tenen a veure amb aquest número. Sabríeu identificar-los? Creieu que pot tenir algun significat més enllà?

El número 11, efectivament, apareix en la novel·la com un símbol repetitiu: a banda de la disposició dels textos, el nen està a punt de fer 11 anys i l'avi té 11 anys quan li ocorre l'episodi amb el desmai.

Altres lectors han suggerit que l'onze és l'hora del rellotge incompleta, que no arriba mai a tocar les 12.

53. En el capítol "Els oblitats de l'avi" el Jan per fi descriu la malaltia, però ho fa d'una manera molt vaga i sense massa informació. Sabríeu definir amb més exactitud quin tipus de malaltia és i quina simptomatologia té?

Remeneu en aquesta [pàgina web](#) de la Fundació Maragall i digueu quines dues coses us han cridat més l'atenció. Compartiu-ho amb la resta de companys.

La malaltia té un paper en la novel·la important, però en cap cas pot convertir-se en el *leitmotiv* de l'obra. No es pot dir que el tema de la novel·la siga la malaltia, ni molt menys, però és evident que l'Alzheimer que pateix l'avi fa de detonant en un argument en què no hi ha acció.

Tot i que cal defugir d'assimilar la malaltia amb la novel·la, es pot plantejar als alumnes que tractin d'informar-se'n. Amb la pàgina web de la Fundació Maragall hi ha molt bon material per a treballar a classe, fins i tot amb altres matèries.

Els alumnes poden preparar una mena d'exposició oral amb el material del web i relacionar-ho amb experiències personals o de coneguts.

54. Recupereu la taula sobre el recull de fragments de l'activitat 17 i posa-la en comú en petits grups de 4. Aproveiteu per comentar les interpretacions que n'heu fet i per a continuar aprofundint sobre l'obra.

En acabar, seleccioneu una de les cites que heu anotat i plantegeu-ne una il·lustració. Tracteu de metaforitzar el significat i allunyeu-vos de la literalitat de la cita. Utilitzeu la tècnica que més us agradi.

Pengeu al vostre portafolis literari una entrada on expliqueu la vostra interpretació i adjunteu un àudio. Finalment, amb l'adreça URL creeu un codi QR.

Finalment, pengeu les vostres creacions a l'institut i enganxeu el codi QR perquè tothom pugui escoltar i llegir la vostra interpretació.

Per a compartir un bocí de l'obra amb la resta de la comunitat educativa és molt recomanable la creació d'una exposició artística al voltant d'una obra. En aquest cas, aprofitant una cita que ells han seleccionat durant la lectura, metaforitzen mitjançant una creació artística (il·lustració, aquarel·la, collage, etc.)

una situació concreta.

Una forma de poder explicar aquesta creació és l'enregistrament amb àudio i la redacció de la seva interpretació en un entorn digital, de manera que aquesta interpretació va associada a un codi QR que es col·locarà al costat de cada creació en l'exposició. Així, tota la comunitat educativa podrà escoltar-la i llegir-la amb l'ajuda d'un dispositiu mòbil.

La mecànica és fàcil: només cal que copien l'adreça URL dels elements digitals que hagen pujat al web (elocució, text, enllaços, etc.) i generar un codi mitjançant una de les pàgines web de creació de codis QR. **QR Code Generator** és una bona opció. Un cop obtenim els codis de la informació que volem acompanyar a la il·lustració, els descarreguem i els imprimim.

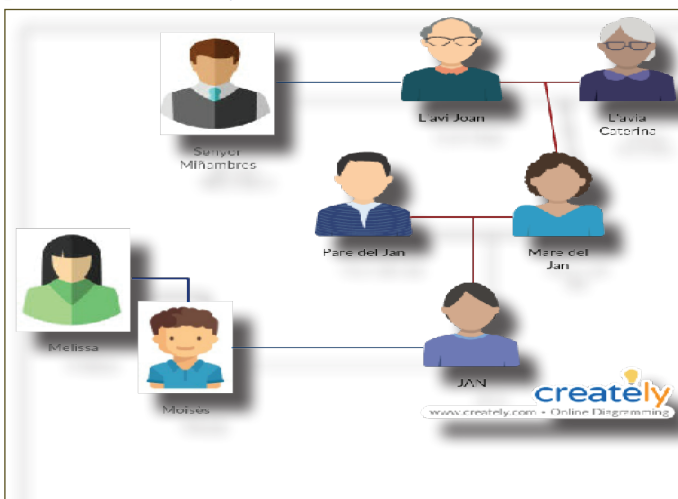
55. Proveu de fer un sociograma dels personatges de la novel·la. Tracteu de diferenciar les relacions entre personatges, de manera que es veja la intensitat i els lligams que hi ha entre ells.

De cada personatge, digueu almenys tres característiques i compareu-les amb altres companys.

A banda del protagonista, quin és el personatge que més us ha cridat l'atenció? Per què?

Els personatges que trobem a la novel·la són: l'avi Joan, l'àvia Caterina, el pare i la mare, el Jan, la Crua, el Moisès i sa mare Melissa, Matilde i Ignacio de Vilaverd, l'amic del Jan Antonio i el senyor Miñambres.

El sociograma es pot crear de forma manual o digital. Un recurs en línia senzill i fàcil d'utilitzar és la plataforma **Creately**.

56. Discussiu en petits grups aquesta afirmació:

“El sexe de l'autor és important a l'hora de construir personatges masculins i femenins”.

a. Una dona sempre coneixerà molt millor com pensa una altra dona.

b. És impossible que un home puga escriure literatura en clau feminista.

c. Un home ho té molt millor per a dedicar-se a la literatura.

Es tracta de plantejar als alumnes un debat que sovint apareix en les taules rodones sobre si hi ha cap predeterminació en qüestió de sexe a l'hora de construir personatges. Sobre aquest tema hi ha molt de debat. Molts autors afirmen que es veuen incapaços de posar-se a la pell d'un protagonista de l'altre sexe i de copsar la psicologia de gènere que hi ha al darrere. En canvi, autors com la Tina Vallès, asseguren que posar-se en la pell de l'altre sexe és una cosa ben natural per a l'escriptor i que en cap cas és un rept, sinó una necessitat creativa. Una altra cosa és la literatura de gènere en què la veu de la dona com a autora determina l'argument, l'estil i les conseqüents consideracions.

Per a plantejar un debat a classe cal treballar prèviament el format i assegurar-se que tothom entén les regles del debat. Una bona forma de fer-ho seguint les directrius que la **Lliga de debat** universitari proposa en les seves bases.

Després del debat, és interessant recollir dades sobre les reflexions que han aparegut i evidenciar els aprenentatges. Una bona forma de fer-ho seria la redacció d'un petit assaig sobre el tema amb arguments a favor i en contra.

57. En la història de la literatura, els autors homes sempre han estat molt més majoritaris que les dones; darrere dels grans clàssics oficials sempre hi ha un home. Per què creieu que això passa? Llegiu aquest fragment de l'obra *Una cambra pròpia* de Virginia Woolf i elaboreu-ne una teoria:

Però, em direu, si t'hem demanat que ens parlessis de les dones i la novel·la, per què ens surts, ara, amb això d'una cambra pròpia? Us ho explicaré. Quan em vau demanar que us parlés de les dones i la novel·la, vaig anar a seure a la vora d'un riu i em vaig posar a pensar què volien dir aquests mots. Podia molt ben ser que no m'exigissin sinó unes observacions sobre Fanny Burney; unes quantes més sobre Jane Austen; un homenatge a les Brontë, a més d'un esbós de la rectoria de Haworth tota nevada; uns quants acudits divertits, si era possible, sobre la senyoreta Mitford; una al·lusió respectuosa a George Eliot; una menció a la senyora Gaskell, i ja hauria complert. Però, tornant-m'ho a mirar, els mots no em semblaven tan simples. El títol mateix, les dones i la novel·la, podia ben bé dir, i vosaltres potser volíeu dir això, les dones i la seva manera de ser; o potser les dones i la mena de novel·la que escriuen; o les dones i la mena de novel·la que s'escriu sobre elles; o bé, vist que totes tres coses es barregen i es confonen, potser el que volíeu és que jo us en parlés des d'aquesta perspectiva. Però, havent-hi començat a reflexionar des d'aquest punt de vista, que em sembla realment el més interessant, no vaig trigar gaire a adonar-me que mai no aconseguiria arribar a cap conclusió. Mai no aconseguiria fer allò que al meu parer és el deure principal de tot conferenciant: lliurar-vos, al cap d'una hora de parlar, un pinyol de veritat de la més pura perquè l'emboliqueu amb els fulls de la vostra llibreta i el poseu per sempre més damunt el prestatge de l'escalfapanxes. Jo, en canvi, no podia sinó oferir-vos una opinió respecte a un punt menor: la dona que es proposa escriure novel·les ha de comptar amb uns diners i una cambra pròpia; i això, reconeixeu-ho, deixa sense resoldre els grans problemes de l'autèntica manera de

*ser de la dona i els trets distintius de la novel·la. He defugit la tasca d'arribar a una conclusió sobre aquestes dues qüestions; per part meua, els problemes de la dona i la novel·la no han estat solucionats. Tanmateix, a tall de compensació, faré tot el que podré per demostrar-vos com he arribat a aquesta opinió sobre els diners i la cambra pròpia. Em proposo de descabdellar davant vostre, amb tant de detall i de llibertat com sigui possible, el fil d'idees que m'ha dut a raonar així. (*Una cambra pròpia*, Virginia Woolf, ed. La Temerària).*

Continuant amb el tema de l'activitat anterior, aquí es pot reflexionar amb el text de Virginia Woolf sobre el procés creatiu de les dones i les dificultats que se'n deriven. L'activitat pot ser individual o col·lectiva, i les conclusions poden treballar-se amb diferents formats: creació d'eslògans, curtmetratges sobre escriptors, petites investigacions sobre Virginia Woolf, etc.

L'evident to feminista de l'activitat fa que es pugui emmarcar en activitats de matèries interdisciplinàries.

També poden disposar de fragments del text addicional en el portal cultural digital [Catorze](#).

58. Com heu comprovat, al llarg de la novel·la hi ha fragments on es descriuen els somnis del Jan. Què creieu que aporta l'estratègia del somni a la novel·la? (27, 55, 66, 73, 91, 217).

El protagonista és un nen de vora 11 anys que és incapaç d'entendre els canvis que li sobrevenen. La seua capacitat d'enraonar no li arriba per a copsar la magnitud del que ocorre en la seva família i no troba explicació possible a com s'hi sent.

L'autora fa servir els somnis per a fer evident un subconscient adult del nen i fer explícit el problema mitjançant metàfores, la qual cosa sembla paradoxal, però és just aquesta capacitat la que fa que els somnis tinguin el paper de

contrapès a la realitat del Jan.

En la literatura de tots els temps s'ha fet servir el somni com a realitat paral·lela de la raó. És en el món dels somnis on tot és possible i on la imaginació de l'autor es deixa anar. Les imatges oníriques tendeixen a jugar amb la faula i allò inversemblant, però són un dibuix abstracte de la més pura realitat.

59. Recordeu què heu somiat avui? I ahir? Us proposem que durant una setmana tingueu una llibreta i un bolígraf a la tauleta de nit, de manera que la primera cosa que feu en despertar-vos siga anotar el que recordeu del somni.

Després de les aportacions dels alumnes, podem demanar-los que tracten de captar els seus somnis i que elaboren una mena de teoria sobre què signifiquen. Se'ls pot demanar que durant una temporada proven d'escriure'ls amb una llibreta a la tauleta de nit. Els somnis i les hipòtesis poden compartir-se amb la resta de la classe; fins i tot, amb els somnis es poden treballar competències de l'àmbit artístic com la creació d'il·lustracions o dibuixos.

60. Mireu la pel·lícula *El venedor de Tabac* (*Der Trafikant*) basada en la novel·la homònima de Robert Seethaler.

Un cop vista, creieu que l'estudi dels somnis podria ajudar-nos a conèixer-nos millor i a prevenir malalties mentals? Feu-ne una petita redacció.

La pel·lícula mostra com Sigmund Freud utilitza el material oníric dels seus pacients per a estudiar-ne la psicologia. Aquesta pràctica ha rebut moltes crítiques durant el segle XX i s'ha considerat una pseudociència, però tot i això no ha deixat de suscitar interès el món del somni i la relació que guarda amb la realitat dels somniadors.

Amb l'ajuda d'una Base d'orientació proposem als alumnes una redacció al voltant d'aquests temes tot deixant marge a la interpretació lliure a partir de la pel·lícula.

Aquesta activitat es pot relacionar amb les anteriors que tracten sobre el contingut oníric de les novel·les i els somnis de cadascú.

